

โมกขธรรมประยุกต์

- ๑๓ -

๒๒ เมษายน ๒๕๑๘

ผู้เดินทาง

ท่านนักศึกษา ผู้สนใจในธรรมทั้งหลาย,
การบรรยายในชุดโมกขธรรมประยุกต์ เป็นครั้งที่ ๑๓ ในวันนี้
ผมจะกล่าวโดยหัวข้อสั้น ๆ ว่าผู้เดินทาง ขอให้ทบทวนมาตามลำดับ.

ดูให้ดีว่า เราได้พูดถึงอะไรบ้าง เราพูดถึงทาง, พูดถึงผู้ซึ่งทาง
มาแล้ว; เดียวนี้ก็พูดถึงผู้เดินทาง กันบ้าง.

ที่ว่า “ประยุกต์” ก็มี ความหมายสำคัญมาก สำหรับสิ่งที่เรียกว่าศาสนา;
ฉะนั้น ขอให้พยายามทำให้สำเร็จประโยชน์ ในความหมายของคำว่า “ประยุกต์”.
ท่านทั้งหลายก็เคยได้ยินได้ฟังมามากแล้ว ถึงคำว่า “ทฤษฎี” หรือคำว่า “ปรัชญา”

๓๔๕

ขอให้สังเกตในข้อที่ว่า **ทฤษฎี** บางอย่างนั้นเหลวกว้างคือ **ประยุक्त** ไม่ได้, **ปฏิบัติ** ไม่ได้. ถึงแม้สิ่งที่เรียกว่าปรัชญานั้น ก็ไม่มีประยุक्त; ถ้าเป็นปรัชญามันก็เป็นทฤษฎี จะต้องเอาไปทำให้เป็นการปฏิบัติ คือประยุक्तให้ได้อีกทีหนึ่ง แล้วค่อยทั่วไป.

ขอให้ไปสังเกตดูให้ดูว่า สิ่งที่เรียกว่าปรัชญา หรือ *philosophy* นั้น เขาไม่มุ่งที่จะประยุक्तหรือจะปฏิบัติ; มันเป็นแค่ทฤษฎี ที่จะนำไปสู่การปฏิบัติ, แล้วโดยมากก็เป็นทฤษฎีกว้าง ๆ มากแขนง เป็นเรื่องเผื่อเลือกทั้งนั้น, เป็นเรื่องที่สำคัญกับคติแทนที่จะเป็นเรื่องสำหรับปฏิบัติ.

หลักการทางศาสนา มีลักษณะประยุक्तอยู่ในตัว

ทีนี้ก็มองดูไปกับสิ่งที่เรียกว่า ศาสนา : ในฐานะที่เป็นระบบศาสนาโดยตรงอย่างนี้ จะเพ่งไปถึงการปฏิบัติ เอาตัวการปฏิบัติเป็นตัวศาสนา ตัวหลักทฤษฎี ก็มีตามสมควร; แต่ระบบปรัชญานั้นไม่มี ไม่ต้องการ. แม้ให้เชื่อ ก็ให้เชื่อไปเลย, ไม่ต้องเชื่ออย่างปรัชญาที่มีวิพากษ์วิจารณ์ ได้เถียงการาคาซึ่งกันอยู่ ไม่มีที่สิ้นสุด. ถ้าเป็นระบบศาสนาก็ต้องปฏิบัติลงไปเลย ด้วยความเชื่อก็ได้ ด้วยสติปัญญาก็ได้ ฉะนั้นมันจึงมีลักษณะเป็นการประยุक्तอยู่ในตัวและตลอดเวลา.

ทีนี้ **เดิวนั้น** โดยเฉพาะเราเรียนพุทธศาสนากัน ในรูปของปรัชญาเสียเป็นส่วนมาก, หรือเรียนในลักษณะที่เป็นทฤษฎีข้างเคียง คือไม่มีการปฏิบัติ ไม่เดินไปถึงการปฏิบัติ; ฉะนั้นเราจึงต้องฟื้น กันขึ้นมาใหม่ ถึงคำว่า “ประยุक्त” คือ **เอามาสู่การปฏิบัติ** ให้จนได้. ถ้าเป็นอย่างกว้างพุทธกาล พระพุทธเจ้าท่านก็ไม่มีปัญหาเรื่องนี้ เพราะแต่ละคนต้องการที่จะปฏิบัติทั้งนั้น พวกลัทธิ ปรัชญา ทฤษฎีทั้งหลายนั้นก็มี แต่มันได้มาเกี่ยวข้องกัน.

ตัวอย่างเช่นจะไปมั่วตามว่า **ตายแล้วเกิดหรือตายแล้วไม่เกิด, โลกมีที่ สุดหรือโลกไม่มีที่ สุด, โลกเที่ยงหรือโลกไม่เที่ยง,** ซึ่งล้วนแต่ต้องใช้วิธีการทาง

ปรัชญาทั้งนั้น; พระพุทธเจ้าท่านไม่ทรงข้องแวะกับสิ่งเหล่านี้. ถ้าใครมาทูลถามถึงเรื่องนี้ ท่านปฏิเสธว่าไม่ต้องพูด, ไม่ต้องพูด, ไม่จำเป็นต้องพูด, **ไม่ใช่จุดตั้งต้นของการค้นหายุ้งที่ท่านเรียกว่าอาทิพรหมธรรม** แปลว่าจุดตั้งต้นของการประพฤติเพื่อการค้นหายุ้ง.

ปรัชญานั้นไม่ใช่จุดตั้งต้นของการประพฤติ เพื่อการค้นหายุ้ง; เราต้องเอา **ระบบ** ที่เรียกว่า **ศาสนา** เข้ามา คือบอกว่า **ต้องปฏิบัติอย่างนี้**; ถ้าให้เหตุผลก็ให้เหตุผลอยู่ในตัว คือรู้ดีได้ด้วยตนเอง, เข้าใจได้ด้วยตนเอง, ไม่ต้องอ้างเหตุผลตามวิธีทางปรัชญา คือมันมีเหตุผลอยู่ในตัวมันเอง โดยวิธีทางวิทยาศาสตร์. ฉะนั้นเราจึงจำเป็นต้องพูดกันถึงคำว่า “**ประยุกต์**” ในสมัยนี้; เพราะสมัยนี้ไม่มีประยุกต์.

ขอให้คุณสังเกตดูเถิดว่า พวกเราร่วมกันมาก พุทธศาสนานี้ เฉพาะที่พูดที่เขียน ที่เรียน ที่สอนกันนี้ มันมากเกินไปเกินไป แต่ยังไม่ประยุกต์ ด้วยเหตุผลหลายอย่าง; ฉะนั้น จึง **มาพูดกันถึงเรื่องที่ต้องประยุกต์ให้ได้** เราจึงบรรยายกันในเรื่องประยุกต์คือการบรรยายชุดนี้.

ดูความผิดต่างกันของคำว่า “การเดินทาง”

ที่พูดกันว่า “**ผู้เดินทาง**” นี้ก็เป็นอุปมาในลักษณะของการประยุกต์; ถ้าพูดอย่างกำกวม พูดคล้ายกำกวมในพระกัมภีร์ เขาก็เรียกว่า “**เวียนว่ายตายเกิด**”. คำว่า “**เวียนว่ายตายเกิด**” นี้มีมาก่อนพุทธกาล; เป็นความเชื่อ ความคิดของคน. เขาเอาเรื่องของจิตใจนี้ไปทำให้เหมือนกับบุคคล, แล้วก็เวียนว่ายตายเกิดอย่างที่เรียกว่าทางเหนือหนึ่ง คือตายเข้าโลงแล้วไปเกิด – เข้าโลงแล้วไปเกิด – เข้าโลงแล้วไปเกิด; อย่างที่คนเรียกว่า เป็นการตายเกิดโดยทางเหนือหนึ่ง – คือร่างกายที่เข้าโลงนี้เป็นหลัก. เขาก็บัญญัติไว้ว่าเป็นการเดินไปในวัฏฏสงสาร ที ชั่ว บุญ บาป สุข ทุกข์ เรื่อยๆ ไปจนกว่าจะหลุดพ้นอันหนึ่ง นี้เรียกกันว่า โมกขะ. คำว่า **โมกขะ** นี้ใช้เป็นคำกลางในประเทศ

อันเคย ก็ รอกัน หลุดออกไปได้; แล้วไปอยู่อย่างถาวร เป็นตัวตนอย่างถาวร
นี้เป็นหลักทั่วไป.

พระพุทธเจ้า ท่านมีระบบของท่านประหลาด หรือแปลกออกไป ว่าถ้า
“โมกษะ” – หลุดออกไปได้, ก็ หลุดออกไปจากความโง่ นั่นก็คือดับตัวตน,
กับความคิดว่าตัวตนเสียให้หมด แล้วไม่มีตัวใครไปไหนอีก ไม่ต้องไปอยู่ที่ไหนอีก
ไม่ได้ไปอยู่อย่างถาวร เหมือนกับพวกโมกษะก่อนพุทธกาล. เขาไปเป็นตัวตนอย่างถาวร,
รู้เพียงแต่คำว่าพรหมก็มีไปอยู่เป็นพรหมถาวร, ไปอยู่เป็นปรมาत्मถาวร. ที่นี้พระ
พุทธเจ้าท่านใช้คำว่า “ดับ” นั่นแหละ คือ โมกษะ; เกี่ยวมันดับไม่ได้ ถ้าดับ
ได้เมื่อไรก็คือโมกษะ : คือดับจากความปรุงแต่งของความคิดนึกเป็นตัวเรา เป็นของเรา
หรือเป็นทั่วๆ – ของกูอยู่เรื่อย. เกี่ยวมันยังดับไม่ได้ก็เลยออกไปไม่ได้จากการผูกพันบีบคั้น
ของสิ่งนี้.

แต่ถึงอย่างไรก็ดี ขอให้สังเกตดูในข้อที่ว่า มันมีลักษณะอันหนึ่ง ซึ่งเป็น
สิ่งที่เปรียบได้กับการเดินทาง; จะเป็นการเดินทางอย่างที่เราใช้แต่กาลก่อน อย่างนั้น
ก็ได้, หรือเป็นการเดินทางด้วยจิตใจล้วนๆ ไม่เกี่ยวกับร่างกาย ได้แก่การที่จิตมัน
สูงขึ้น สูงขึ้นๆ จนถึงสูงสุด แล้วเราก็ไม่ต้องเข้าโลง ไม่ต้องออกจากโลง หรืออะไรอีก;
จิตนั้นก็สูงสุดถึงจุดหมายปลายทางได้ อย่างนี้ก็ว่าได้เหมือนกัน. ให้อีกคำว่า “การเดินทาง”
นั้นมันมีอยู่อย่างนี้.

ใครจะเป็นผู้เดินทางไปไหน

ที่นี้ ก็ “ผู้เดินทาง” จะได้แก่อะไร เอาคำว่าเดินทางนี้เป็นหลักสำหรับ
ทำการประยุกต์ ให้มันมีการเดินทาง. เรื่องทาง เรื่องผู้ซึ่งทาง ก็พูดมาพอสมควรแล้ว
ที่นี้ ก็พูดถึง “ผู้เดินทาง”.

ผู้เดินทางคือใคร อยู่ไหนเล่า? ถ้าจะประยุกต์กัน มันก็คือพวกคุณ
หรือผม หรือใครทั้งหลาย ที่มานั่งอยู่ที่นี้ เป็นตัวผู้เดินทาง; ต้องมองเห็นอย่างนี้
หรือจัดให้เข้าไปในรูปนี้จึงจะเรียกว่าประยุกต์.

ที่นี่ คุณจะยอมเป็นผู้เดินทางหรือไม่? พวกกันเสียให้รู้เรื่องก่อน. เอาละ, ใครยอมเป็นผู้เดินทางก็จะได้พวกกันต่อไป. เมื่อยอมรับว่าเป็นผู้เดินทาง **ข้อแรก** ก็จะต้องนึกถึง จุดหมายปลายทาง **ว่าจะไปที่ไหนกัน**; เรื่องนี้ก็เคยพูดมามากแล้ว **ว่าจะไปที่ไหนกัน**.

ต้องรู้ว่า เกิดมาทำไมก่อน จึงจะรู้จุดที่จะไปถึง

ข้อนี้มันขึ้นอยู่กับความรู้สึกของบุคคลนั้น ๆ เป็นชั้น ๆ หรือเป็นระดับ ๆ; คนที่รู้จักโลกน้อย รู้จักชีวิตน้อย เขาก็ตอบไปอย่างหนึ่ง. อย่างไป *ถามเด็ก ๆ* ว่า *เกิดมาจะไปไหนกัน?* คงจะว่า *เพื่อเล่นทั่ว สนุกสนานนี่*. ฉะนั้น จะ **ต้องย้อน** เข้าไปข้างต้นเสมอ **ว่าเกิดมาทำไม, แล้วจึงค่อยเวียนออกไป** ว่าสุดท้ายปลายทาง นั้นมัน **อยู่ที่ไหน**.

ที่เกิดมาทำไม? ถ้าไปคิดอยู่ ว่าเกิดมาเพื่อเล่น เพื่อกิน เพื่อสนุกสนาน อยู่ที่นี่ ก็ **ไม่รู้สึกรว่าจะต้องไปไหน**; เพราะฉะนั้น พวกเราจึงไม่ค่อยคิดว่าจะต้องไปไหน ก็คงอยู่แต่ว่าจะอยู่ที่นี่, แล้วจะทำอย่างไรจึงจะได้สนุกสนานเอร็ดอร่อย เก็บตามที่เรากำลัง. ความนึกที่ว่าจะไปไหนมันยังไม่มี มันก็คงอยู่แต่ว่า เพื่ออะไรที่นี่.

ที่นี่ จะเอาอย่างไรกันก็ ถ้าหวั่นปัญหาที่ว่า **เกิดมาเพื่ออะไร**; ก็อยากจะให้คำตอบอย่างกำปั้นทุบดิน ว่า **เพื่อให้ได้สิ่งที่ดีที่สุด ที่มนุษย์ควรจะได้**. คำนี้มันเหมือนกับกำปั้นทุบดิน คือไม่มีทางจะผิดได้ แม้แต่ลูกเด็ก ๆ ก็ได้; *ลูกเด็กตัวเล็ก ๆ* นี่อะไรดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้ บางทีมันเป็นขนมที่อร่อยที่สุดสักกระป๋องหนึ่ง, ลูกกวาดที่อร่อยที่สุดสักกระป๋องหนึ่ง, *อะไรก็ได้ มันเป็นที่ที่ดีที่สุด ที่มนุษย์อย่างเขาจะคิดได้*. ถ้าว่าโตแล้ว มันก็จะเลื่อนสูงขึ้นไป; แต่แม้ว่าโตแล้ว มันก็ยังมีหลายแขนง. **ผู้แก่ผู้เฒ่า ก็ต้องการไปอีกอย่างหนึ่ง** แล้วแต่จิตใจมันจะรู้สึกไปถึงไหน ก็จะได้มุ่งหมายที่ดีที่สุดของแนวนั้นแหละ **ว่าเป็นจุดหมายปลายทาง**.

หลักโบราณเขาแบ่งจิตใจคนเป็น ๓ ระดับ

ตอนนี้เราจะพูดถึงเรื่องหลักบรมโบราณอีกหมวดหนึ่ง เขาแบ่งจิตใจของคนไว้เป็น ๓ ระดับ :-

ระดับแรก หัวใจของสัตว์ที่จะเป็นไปได้อเอง ตามธรรมชาติ นี่ก็เรียกว่า กามาวจร ก็เขามีจิตใจที่จะวนเวียนอยู่แค่เรื่องของกาม ของกามารมณ์ สิ่งซึ่งเป็น ที่ตั้งแห่งความใคร่ทางกาม. แม้แต่คนยากจนเข็ญใจก็ต้องการอันนี้, คนมั่งมีเป็น เทวดาก็ต้องการอันนี้, แม้แต่สัตว์ในนรก ก็ยังถือว่ายังต้องการอันนี้. เขาจะได้หรือ ไม่ได้มัน มันก็อีกเรื่องหนึ่ง แต่ว่าจิตใจของเขาต้องการหรือบูชาสิ่งเหล่านี้; เพราะฉะนั้น สัตว์ประเภทนี้ จะมีอยู่ที่พวกก็ตาม ก็ถือว่าเป็น พวกกามาวจรมีจิตใจอยู่ในระดับ ที่รู้ดีกว่ากามทั้งหลายเป็นถึงสูงสุด.

ระดับที่สอง พวกที่สูงขึ้นมาอีกระดับหนึ่ง ก็เรียกว่าพวก รูปาวจร มองเห็น กามเป็นของมายา หลอกหลวง แล้วก็ให้ความทุกข์มากกว่าให้ความสุข เป็นของเผาลน หลอกหลวงด้วย ก็เลยเขยิบสูงขึ้นมาถือว่าเอาเรื่องรูปธรรมที่บริสุทธิ์ ก็ไม่เกี่ยวกับกาม; เช่นว่าให้มีรูป มีชีวิต มีอะไรเป็นตัวเป็นตน เป็นรูปเป็นร่างอะไรอยู่นี้ แต่อย่าต้องเกี่ยว กับกามเลย. ถ้าจะมีอารมณ์สำหรับยินดีบ้าง ก็เป็นเรื่องรูปบริสุทธิ์ล้วนๆ ไม่เกี่ยวกับ เรื่องเพศ.

ถ้าจะพูดอย่าง ก็อย่างคนบางคน ในบางวัยบางระดับ เขาสนใจอยู่แต่ เรื่องทางวัตถุ เป็นเครื่องสนุกสนาน : เป็นของเล่นก็ได้, เป็นสัตว์เลี้ยงก็ได้ เป็น อะไรก็ได้, หลงไหลไปได้มากเหมือนกัน. แต่ในทางธรรมแล้วก็หมายถึง จิตที่ไปพอใจ อยู่กับความสุข ไม่เกี่ยวกับกาม, จะเกี่ยวกับรูปธรรมบริสุทธิ์ที่เอามาใช้เป็นอารมณ์ ของจิตในการทำสมาธิ เป็นต้น. รวมความสั้นๆ ก็รู้สึกเป็นสุขอยู่ เพราะจิตไปกำหนด อยู่ที่รูปธรรมล้วนๆ.

ระดับที่สาม จะมีสูงขึ้นไปอีกพวกหนึ่ง ก็เรียกว่าอรุปาวจร พวกนี้เห็นว่ารูปธรรมนั้นมันก็ยังมีความจับบีบบังคับมาก แล้วก็หายาบ; เขาต้องการละเอียด เพราะฉะนั้นขอเอาสิ่งที่ไม่มีรูปเกาะ ได้แก่พวกนามธรรม เช่นจิตเช่นวิญญาณอะไร แล้วแต่จะเรียก, เขาเป็นพวกที่ไม่มีรูปก็แล้วกัน แม้ที่สุดแต่อากาศ ความว่างเปล่า ความไม่มีอะไร. ความถือเอาภาวะที่ไม่มีอะไรนี้ เป็นที่พอใจแห่งจิต; สูงสุดถึงขั้นสุดท้ายเรียกว่าเนวสัญญานาสัญญายตนะ – อยู่ด้วยความรู้สึกที่เหมือนกับตายแล้วก็ไม่ใช่เพราะยังเป็นผู้ที่ตาย แต่ว่าจะเป็นอยู่ มันก็เหมือนกับตายแล้ว เพราะมันไม่รู้สึกต่อสิ่งที่เบ็นรูปธรรม อย่างนั้นก็ไปในทางอรุปาวจร.

อรุปธรรมอย่าง สัมมัตถิ ก็ได้แก่ : พวกบุญ พวกกุศล พวกเกียรตินิยมชื่อเสียงที่เขาพอใจกันอยู่; แต่ไม่มีใครขึ้นไปสูงถึงกับว่า เหาอากาศ ความว่างเปล่า, หรือเอาอากิญจัญญายตนะ – ความไม่มีอะไรนี้มาเป็นหลักสำหรับกำหนดจิต. ครั้งพุทธกาลคงจะมีมาก พระพุทธเจ้าก็ได้เข้าไปศึกษาเล่าเรียนส่วนนี้.

เดี๋ยวนี้เราอยากจะคุยกันแต่ในเพียงว่า เท่าที่มนุษย์แต่บรมโบราณรู้จักมาแล้วนั้น เขารู้จักกันเพียง ๓ ระดับเท่านั้น : คนเรามีระดับที่บุษยามารมณนี้ระดับหนึ่ง, แล้วบุษยารูปธรรม อันบริสุทธิ ไม่เกี่ยวกับกามารมณอย่างหนึ่ง, แล้วบุษยารูปธรรมคือสิ่งที่ไม่มีรูป อิงบริสุทธิยิ่งขึ้นไปอีก ยิ่งไม่มีทางเกี่ยวกับการมณยิ่งขึ้นไปอีก.

นี่ขั้นแห่งจิตใจ มันมีอย่างนี้ ถือเอาอันไหนเป็นสิ่งที่ดีที่สุด ก็เคยถูกถือว่าเป็นสิ่งที่ดีที่สุด กันมาแล้วทั้งนั้น ตามยุคตามสมัย แห่งผู้คิดกันและปฏิบัติในเรื่องทางจิตใจก็มาสูงสุดอยู่เพียงแค่อรุปาวจร ในขั้นเนวสัญญานาสัญญายตนะ; ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นบทเรียนสุดท้ายที่พระพุทธเจ้าได้ทรงศึกษากับตาบส แล้วก็ทรงสลัดทิ้งไป เพราะเห็นว่ายังไม่จริง ยังไม่สูงสุดจริง จึงไปพบการตรัสรู้ของท่าน ที่ท่านพอใจที่จะกล่าวว่า มันเป็นการสิ้นสุดหรือสูงสุดจริง.

สิ่งดีที่สุดหรือนิพพาน ขึ้นอยู่กับระดับจิตใจของคน

ชั้นแห่งจิตใจมันมีอยู่อย่างนี้ ; เพราะฉะนั้น สิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้
นั้นก็ขึ้นอยู่กับชั้นแห่งจิตใจของคนนั้น ๆ :

พวกที่เป็น **ชั้นกามาวจร** กว่า**กามารมณ์** ที่สมบูรณ์ที่สุดนั่นแหละ คือสิ่ง
ที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้ ก็เท่านั้น ก็ยุติเท่านั้น. นี่ระวัง ฟังดูให้คิดว่า พวกเราจะอยู่
ในระดับไหน.

พวกรูปาวจร ก็ถือว่าการได้ **มีชีวิตอยู่ด้วยอรหังเกิดแต่รูปธรรมบริสุทธิ์**
ไม่เกี่ยวกับกามนั่นแหละ เป็นสิ่งสูงสุดที่มนุษย์ควรจะได้. ที่เขาเรียกกันว่ารูปฌาน
รูปสมาบัติ นี่ไม่ค่อยเกี่ยวกับเรื่องของคนธรรมดาแล้ว ; คนธรรมดานั้นเกี่ยวกันอยู่แต่
ชั้นกามาวจร นี่พอถามเข้า เขาก็บอกว่า **รูปฌาน** รูปสมาบัตินั่นแหละ คือ**สิ่งสูงสุด**
หรือนิพพาน.

เขาเรียกกันว่า “**นิพพาน**” กันทั้งนั้น จะถึงระดับหรือไม่ถึงก็ตาม เอาคำว่า
นิพพานใช้เป็นชื่อของ**สิ่งสูงสุด** ก็มีความสุขที่สุด ฉะนั้น **กามารมณ์**ก็เคยเป็น
นิพพาน, **รูปฌาน** **รูปสมาบัติ** ก็เคยเป็น**นิพพาน** เคยถูกเรียกว่า**นิพพาน**.

อีกพวกหนึ่งเขาเอา**อรุปรธรรม** คือนามธรรมนี้ที่บริสุทธิ์ มีรู้สีกอยู่แต่ในนาม
ธรรมชนิดนั้น, แล้วถือว่า**เป็นสิ่งที่สูงสุดที่มนุษย์จะไปถึงได้** ก็เรียกว่า “**นิพพาน**”
เหมือนกัน.

นิพพานของพระพุทธเจ้าคือ **โลกุตตรภูมิ**

นี่เมื่อถามว่า **สิ่งใดเป็นสิ่งที่สูงสุดที่มนุษย์ควรจะได้ ?** ก็ขึ้นอยู่กับจิตใจของ
มนุษย์ว่าเขาอยู่ในภูมิไหน. พอมาถึง **เรื่อง**ของ**พระพุทธเจ้า** ท่านก็เปลี่ยนมาเป็น
โลกุตตรภูมิ คือการที่มี**จิตใจอยู่เหนือโลก**ต่างหาก ; ความหมกม昧 และมีจิตใจ
อยู่เหนือโลกนี้ เป็น**สิ่งที่สูงสุดที่มนุษย์ควรจะได้**.

การที่เราเอาสิ่งเหล่านี้มาพูด มันก็เป็นเรื่องพูดเผื่อไว้ทั้งนั้น เผื่อล่วงหน้าไว้ทั้งนั้นเพราะมันยังไม่ถึง; เอามาพูดกันพลางนี้ เพื่อ **ให้รู้ว่าสิ่งที่สุดท้ายที่มนุษย์ควรจะได้** นั้นอยู่ที่ไหน จะไปกันทางไหน, แล้วก็พูดในลักษณะที่มันจะเป็นเรื่องการปฏิบัติให้ได้ได้ ไม่ใช่เรื่องปรัชญา.

นี่อุคมคติของเรา กว่าจะมีอยู่อย่างเด็ดขาดและตลอดกาลว่า “เกิดมาเพื่อ” หรือ “**เดินทางเพื่อ ได้สิ่งที่สุดท้ายที่มนุษย์ควรจะได้**” ถ้ายังไม่รู้ยังไม่เห็นโดยตรงก็เป็นเรื่องคาดคะเน เป็นรูปของปรัชญาน้อยๆ หรือว่าไม่เป็นก็ได้; เพราะเรากาดกะเนแบบที่มีหลักกันหนึ่งซึ่งเด็ดขาดอยู่ว่า “มีความทุกข์ แล้วก็ต้องการจะสันทุกข์เท่านั้น, **ต้องการจะสันทุกข์ต่อไปเท่านั้น**” ไม่มามัวเดียวอยู่ว่า “ทุกข์หรือไม่ทุกข์คืออะไร” ไม่มามัวเดียวอยู่อย่างนี้.

ผู้เดินทาง หรือว่า **ชีวิตที่เดินทาง** **จะไปถึงจุดสุดท้ายที่มนุษย์ควรจะได้**; เราจะไม่ใช่คำว่าความสุขหรืออะไรทำนองนั้น แต่ใช้คำว่า “**สิ่งที่สูงสุดที่ที่สุด**” ที่ประเสริฐที่สุด อะไรก็ตาม **ที่มนุษย์ควรจะได้** ว่าเป็นจุดหมายปลายทาง.

ใครคือผู้เดินทาง

ทีนี้ ก็มาพูดถึงตัวผู้เดินทาง ซึ่งเป็นหัวข้อของการพูดครั้งนี้ ว่า **ผู้เดินทาง** นั้นคืออะไร? อย่างไร; เหมือนอย่างที่เราพูดเมื่อสักครู่นี้แล้วว่า **เราคือเป็นผู้เดินทาง**. ทีนี้ เราคืออะไรก็ยังไม่แน่ : เดียวก็ว่าตัวเราก็คงได้มี, เดียวตัวเราก็คงมีอยู่อย่างสมมติ; ก็อยากจะพูดอย่างสมมติก่อนว่ามีตัวเรา แล้วเราเป็นผู้เดินทาง.

อยากจะขอให้ดูกันอย่างละเอียดสักหน่อย จนถึงกับว่าจะดูได้กว้างหรือสูงขึ้นไปถึงอุคมคติ จึงอยากจะแบ่งเป็นชั้นๆ สัก ๓ ชั้นว่า : **ปัจเจกชน** ก็คนหนึ่งๆ นี่เดินไป. อีกชั้นหนึ่งก็ **สังคมมนุษย์** ซึ่งมีอยู่เป็นสังคมๆ หลายๆ สังคม นั้นมันเดินไป.

ดูอีกทีหนึ่งเป็นอันสูงสุด ก็ใช้คำว่า **มนุษยชาติ**, มนุษยชาติก็ไม่ต้องแยกเป็นสังคม ไม่ต้องแยกเป็นปัจเจกชนแล้ว ก็ **มนุษย์ทั้งหมด**เดินไป หรือเป็นผู้เดิน.

ถ้า **คน ๆ หนึ่ง**เดิน ก็หมายความว่า **คนนั้น**เดิน **สูงขึ้น** ๆ ไปกว่าจะถึงจุดที่เขาต้องการ. ทีนี้ ถ้า **สังคม**เดิน ก็คือว่า **สังคมมนุษย์**คน ๆ หนึ่ง ไปถึงสันติภาพตามที่ต้องการ. ถ้า **มนุษยชาติ**เดิน นี่ก็ **ไปถึงจุดสูงสุด** ที่ว่า **มนุษย์ควรจะไป**ถึงในฐานะเป็นมนุษย์เหมือนกันหมด; จะมีสังคมอะไรก็ตาม เป็นมนุษย์คนเดียวกันหมดแล้ว ก็เดินสูงขึ้นไปถึงจุดนั้น.

ถ้า **คนใจแคบ** ก็พูดว่า **ตัวกู** ๆ นี้เดิน, คนชั้นต่ำชั้นบุดูชน ก็ต้องรู้จักอย่างนั้น. ถ้า **ใจกว้าง** ไปสักหน่อยมันก็ว่า **หมู่**มนุษย์ สังคมมนุษย์หน่วยหนึ่ง **สังคมหนึ่ง**เดิน ก็เลื่อนไป เห็นแก่ส่วนรวมบ้างก็ยังดี. ถ้าว่า **ใจสูงสุด** จริงก็จะไม่แบ่งแยกเป็นตัวกู หรือว่าเป็นสังคม หน่วย หมู่ แต่ว่า **มนุษย์ทั้งหลาย** นี่แหละ **เดิน**. มันเป็นเรื่องที่น่าพิจารณาหรือน่าฟังกว่า ถ้าเราจะใช้คำว่า **มนุษยชาติ**นี้เดิน.

จุดปลายทางในการเดินของมนุษยชาติ

ขอพูดกันตรงนี้ให้เสร็จไปเสียทีก่อน ที่ว่า **มนุษยชาติ**เดินนี้ไม่เกี่ยวกับธรรมะนี่; แต่ก็นึกถึง. อย่างพวกคุณ อย่างน้อยก็เคยเรียน *biology* เรื่องชีววิทยา หรือว่าพวกชีวิตทั้งหลาย. พิจารณาดู : มันตั้งกันขึ้นมาอย่างไร จนกระทั่ง **เป็นสิ่งมีชีวิตระดับต่ำ ๆ** - เป็นสัตว์ในน้ำ - เป็นสัตว์ครึ่งน้ำครึ่งบก - เป็นสัตว์บก - เป็นสัตว์สี่เท้าทั่วไป - **กระทั่งเป็นคน**; แล้วคนทั้งหมดนี้จะไปไหนกัน. มันก็ต้อง **วิวัฒนาการ** เรื่อยไป **จนถึงสูงสุด**; นี่ต้องแยกออกเป็นว่า ทางวัตถุหรือว่าทางจิตใจ.

ถ้าพูดว่าทางวัตถุ ดูไม่ค่อยมีความหมายหรือประโยชน์อะไร; เรียกว่า **มนุษย์**ทั้งหมดนี้ จะ **วิวัฒนาการ**ไปมีรูปร่างอย่างไร ไปกินอยู่กันอย่างไร อะไรกันอย่างไร

ก็ยากที่จะกล่าวได้ แล้วก็ไม่มีประโยชน์. พุทธเรื่องทางจิตกันดีกว่า ว่า **มนุษย์ในทางจิตใจ** นี้ เป็นยอดของมนุษย์ จะสูงสุดอยู่ที่ไหน? มันก็เข้ามาในขอบเขตของศาสนา หรือของธรรมะ พ้นจากขอบเขตของชีววิทยา; นี่จึงมาสู่ปัญหาทางธรรมะ ว่ามนุษย์ชาติทุกคน ที่จะสูงขึ้นโดยทางจิตใจนั้น มันจะไปจบลงที่ตรงไหน.

ที่นี่ ใครบ้างที่จะกล้าพิสูจน์ว่า มีอะไรที่เป็นจุดจบนั้น ดีกว่าประเสริฐกว่า จุดจบที่ทางศาสนาเขาวางกันไว้. อย่างในพุทธศาสนา ก็เขาวางกันไว้ว่า **จุดจบ** ของสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย คือ นิพพาน โดยที่เขาเชื่อ; ถ้าใครไม่เชื่อ ก็ให้เป็นสมมุติฐานว่า **มนุษย์จะต้องขึ้น ๆ ในทางจิตใจ** จนฉลาด จนรู้จักกิเลส รู้จักความทุกข์ รู้จักทำความทุกข์ ถ้าไม่อย่างนั้นยังไม่จบ.

การเชื่อเรื่องเวียนว่ายตายเกิด ก็มีประโยชน์ที่ตรงนี้เอง ที่ว่าเขาจะได้เวียนว่ายตายเกิดขึ้น ๆ แล้วก็สูงขึ้นจนถึงจุดจบ. ถ้าเขาจะทำผิดไปบ้างสลบกันไป ลงนรกขึ้นสวรรค์อะไรก็สลบกันไป; แต่ในที่สุดมันก็ยังไปยังจุดจบที่สูงสุดด้วยกันทั้งนั้น. ถ้าคุณไม่ทราบ ก็ทราบไว้เสียว่าเขาวางไว้อย่างนี้. แม้แต่คนที่เลวที่สุด เช่นพระเทวทัต หรือพระอะไรก็ตามเถอะ ในที่สุดก็กลายเป็นคนดีและเป็นพระพุทธเจ้าด้วยซ้ำไป. นี่ทำให้พูดได้เลยว่า มนุษยชาติจะเดินทางอยู่มากมายก่ายกอง ช้าอยู่เท่าไรก็ตาม ในที่สุดมันต้องไปทางจุดจบนั้นแหละ; ถ้าไม่อย่างนั้น มันไม่จบมันก็ไม่ไปเรื่อยไป, ถ้าไปที่จุดจบ มันก็มาที่จุดนี้ ที่เรียกว่า นิพพาน.

สรุปความว่า ถ้าจะพูดกันในนามของมนุษยชาติ ก็เอามนุษย์ทั้งหมดเป็นคน ๆ เดียวกัน แล้วก็เดินไปมันก็ไปที่นั่นไป **ที่จุดจบ** คือที่ไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป; อย่างศาสนานี้ก็เรียกว่า นิพพาน. แม้จะเป็นนิพพานในทางจิตใจ คือหมดความโง่ว่า ตัวกู - ของเรา; ตัวกู - ของกูมันสลายลงไปที่นี้และที่นั่น มันก็เป็นจุดจบเหมือนกัน. **ถ้ามนุษย์ทำได้** อย่างนี้ด้วยกันทุกคนพร้อม ๆ กัน มันก็น่าดู อยู่เย็นเป็นสุขเหลือที่จะกล่าวได้ว่าอยู่เย็นเป็นสุข คือ **ไม่มีใครเห็นแก่ตัว**.

ถ้าเป็น **ศาสนานอื่น** โดยมากก็กล่าวไว้ในรูปมีตัวตน มีการเวียนว่ายตายเกิด **ในที่สุดก็ไปอยู่กับพระเจ้า**; นี่จุดจบอยู่ที่พระเจ้า แล้วก็มี **ความหมายคล้ายๆกัน** กับคำว่านิพพาน คือมันหมดปัญหา หมดความทุกข์โดยประการทั้งปวง. ฉะนั้นเราอย่าไปยึดถือคำพูดเปลือกย่อยที่มันแยกกันส่วนเปลือก; เอาเนื้อในของคำพูดนั้น ก็คือว่า **ไปจบสิ้นลงที่ความหมดทุกข์** อยู่อย่างไม่มีความทุกข์ ไม่มีปัญหาอะไรเลย เป็นการถวาทลอกกาลนิรันดร์นี้เป็นจุดจบ.

ที่ว่ามนุษยชาติจะต้องเดินไปอย่างนี้ แล้วก็ไม่ต้องพูดถึงกันอีก; ถ้าพูดถึงก็พูดถึงอีกนึกหนึ่งว่า ถ้า **คนนี้ไม่ถึง** ก็ขอให้ลูกหลานมันถึง เพราะเมื่อเราพูดว่ามนุษยชาติแล้ว เราไม่จำกัดเวลา ว่าศตวรรษนี้หรือศตวรรษไหน คือมนุษย์ก็แล้วกัน. มนุษย์ทั้งหมดเหมือนกันคนๆเดียวกันก็ไม่ใช่ชากตอน มีการสืบพันธุ์อยู่เรื่อย มันก็มีการเดินไป มีความก้าวหน้าไป. พ่อแม่ไปไม่ถึง ลูกหลานเหลืออยู่ก็ไปต่อไป คือเจริญขึ้นทางจิตใจต่อไป จนมนุษย์ก็แล้วกันได้ถึงสภาพอันสูงสุดนี้. **นี่เรียกว่ามนุษยชาติเป็นผู้เดิน** แล้วก็เดินอยู่ท้าย แต่ว่าเดินอย่างไรนั้น เกี่ยวข้องพูดกันดีกว่า.

จุดปลายทางในการเดินของปัจเจกชน

ที่นี้ ไปพูดถึงอันแรก ที่ว่า **ปัจเจกชนคนหนึ่งๆเป็นผู้เดิน**; ไม่พูดในนามของมนุษยชาติทั้งหมด ว่าเป็นคนๆเดียวกัน ก็เพราะว่าปัญหาเฉพาะหน้าที่จะมีอยู่ที่ตรงนี้ คือแต่ละคนแยกออกจากหน่วยสังคม, จากสังคมมาเป็นหน่วยๆของตัวตนของเรา; เหมือนที่เรามาแล้วเรียนศึกษา มาบวช มาฟังกันอยู่ที่นี่ก็เพื่อเห็นแก่ตัวตน ของแต่ละคนทั้งนั้น ที่จะมองกันในแง่ที่ว่าปัจเจกชนคนหนึ่งๆเป็นผู้เดิน.

ถ้าถามว่า **เดินไปไหน** มีอะไรเป็นจุดหมายปลายทาง? คำตอบที่ถูกต้องที่สุด มันก็ **ไปที่จุดจบ** ที่ว่า **มนุษย์จะไม่มีปัญหาอีกต่อไป**. นี่ก็อย่างเดียวกันกับที่มนุษยชาติเป็นผู้เดิน; แต่ที่นี้ตามข้อเท็จจริงมันไม่เป็นอย่างนั้น.

ตามข้อเท็จจริงมีอยู่ว่า คน ๆ นั้น เขามีจิตใจอยู่ในระคับไทน เขาก็มุ่งหมายแต่เพียงระคับนั้น, แล้วเขาก็เดินไปที่นั่น ไปหาจุดนั้นเท่านั้น ไม่ไปจุดสูงสุด; เว้นเสียแต่ว่าบ้างเขชนบางคน ซึ่งมีอะไรแถมแล้ว มีการศึกษา มีการผ่านโลกมาอย่างโชกโชนแล้ว สมบูรณ์แล้ว ต้องการจะมีจุดจบ เขาก็เลื่อนไปจนถึงจุดจบได้. แต่ถ้านั้นธรรมดาแล้ว มันก็ต้องอยู่ที่ตรงนี้ คืออยู่ตรงที่ระคับแห่งจิตใจของเขาอยู่ในภูมิไทน : อย่างผู้อยู่ในภูมิคามาวจรอย่างนี้ก็อยู่ที่นี้; เขาก็บูชาสิ่งเอรีคอร้อยสนุกสนาน เพลิดเพลินทางวัตถุ ทางเนื้อทางหนัง.

คุณก็เอาไปคิดเอาเอง พิจารณาเอาเอง ว่าคุณนั้นอยู่ในพวกไทน ในเวลานี้; ปัจจุบันนี้ **อย่าเข้าใจว่าบวชเป็นพระแล้วจิตจะหลุดไปนิพพาน**; มันอาจจะอยู่ในภูมิคามาวจรอยู่ตามเดิมก็ได้ เว้นไว้แต่ว่าเขารู้เรื่องนี้แล้ว ก็มุ่งหมายที่จะไปจริง ๆ มันจึงจะดีกว่าชาวบ้าน. ถ้าไม่รู้ไทนอะไรนะอะไร แม้แต่บวชแล้วก็ยังมีจิตใจอยู่ในภูมิคามาวจร เพราะยังต้องการจะสึกออกไปมีลูกมีเมีย มีความกระหายจนจิรวรอัน ก็เพื่อกามารมณ์ทั้งสิ้น นั่นแหละเรียกว่า อยู่ในภูมิคามาวจร.

เราเมื่อยังไม่บวช หรือบวชแล้วกลับสึกออกไปก็ตาม เพียวบูชาอะไรเป็นสรณะ, ยัง **ไม่รู้จักนิพพาน** ก็ยังไม่อาจจะบูชาหรือมุ่งหมายพระนิพพานเป็นสรณะ, มัน **ก็อยู่แต่เรื่องโลก** : มีเรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ ที่ประณีต สูงสุดยิ่ง ๆ ขึ้นไปเท่านั้นเอง. ฉะนั้น การเดินทางของคนตามธรรมดาโดยแท้จริง ก็ไปที่นั่น : ไปที่เรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ อันสมบูรณ์ที่สุดนั่นเอง ซึ่งเรียกได้ว่าเป็นภูมิคามาวจร แม้มีเกียรติก็มีเพื่อได้สิ่งที่เรียกว่ากาม ไม่ใช่เกียรติอันบริสุทธิ์หรือสูงสุดอะไร. นี่เราอยู่ในภูมิคามาวจรแล้วจิตมันก็มุ่งหมายเป็นแต่เพียงผลสุดท้ายของกามาวจร นี่เดินทางไปที่นั่น.

ที่นี่ ถ้าเราเกิดอยากจะได้ **สิ่งที่ดีที่สุด ที่มนุษย์ควรจะได้** เราไม่ยอมกักตัวเอาไว้เพียงเท่านั้น เราจะเงื้อหาว่ามีอะไรอีก - มีอะไรอีก - มีอะไรอีก - ที่ไหนอีก;

นั่นแหละมัน **จะค่อย ๆ** เลื่อนไป พบไป มองเห็นสิ่งที่สูงขึ้นไปกว่า. บุคคลคนนั้นจึงจะมีจุดหมายปลายทางไกลออกไปจากวัฏธรรมตา ที่เรียกว่ากามาวจร; อาจจะไปทางรูปาวจร อรูปาวจรก็ได้ หรือไม่ก็ต้องผ่านก็ได้ เพราะมุ่งตรงไปยังความดับทุกข์ที่เป็นโลกุตตระไปก็ได้, เพราะเห็นว่าทุกข์มันอย่างนี้ แล้วดับทุกข์เสียได้หมดทั้งปวงก็หมดปัญหา.

ที่ผมอยากจะเป็นการประยุกต์อยู่ที่ตรงนี้ คือ ให้หลักเกณฑ์ต่าง ๆ ที่วางไว้ในพระพุทธศาสนานั้น มาเป็นเรื่องของเรา จนกระทั่ง เป็นประโยชน์แก่เรา ได้จริงว่าเกิดมาชาติหนึ่งนี้ ไปได้ถึงที่สุดที่มนุษย์ควรจะไปได้ นึกกว่าบ๊จเจกชนเดิน.

จุดปลายทางในการเดินของสังคม

ที่นี่ ถัดขึ้นมา ที่พูดค้างไว้ว่า **สังคมเดิน**; คำว่า **สังคม** นี้คุณต้องเข้าใจให้ตีผมก็ไม่ต้องเสียเวลาพูด ให้มันเสียเวลาโดยไม่จำเป็น ว่าสังคมคืออะไร. โดยสรุปแล้ว **สังคมคือกลุ่มของมนุษย์ ผู้มีอุดมคติเหมือนกัน**, แล้วกำลังพยายามที่จะลุดึงอุดมคตินั้น ๆ ร่วมกัน พร้อม ๆ กัน เป็นสังคมหนึ่ง ๆ ตามแต่อุดมคติดูอย่างไร. เดี๋ยวนี้เรามีอุดมคติใหญ่ ๆ ว่าสังคมประชาธิปไตย สังคมเผด็จการ กระทั่งแยกออกมาเป็นชั้นน้อย ๆ น้อย ๆ เป็นสังคม ๆ ไม่รู้กี่สิบ ก็ร้อยสังคม; แม้สิ่งที่เรียกว่า **สังคม** นั้นมันก็เดิน เพราะมีการประกอบขึ้นด้วยคน ที่มีความรู้สึกนึกคิด มีจิตใจสำหรับปรารถนาต้องการ เพราะฉะนั้น มันก็ขวนกันเดิน.

เรื่องสังคมนี้นั้นมันมีอะไรแปลกอยู่หน่อยที่ว่ามันเกี่ยวพันกันยุ่ง เหมือนแซน ซา มือ เท้า มันเกี่ยวพันกันยุ่ง ไม่เป็นอิสระแต่ละคน แล้วมันก็ต้องเดินเปะปะ ๆ แล้วความปรารถนาของหลายคนมารวมกันนี้ มันลงรอยกันยาก; เพราะฉะนั้น มันจึงยากที่จะไปสู่ความสงบ หรือว่าจุดสูงสุดชัณดิณีพพาน โดยที่ **สังคมก่อรูปขึ้นมา** ด้วยอำนาจของความอยาก ความปรารถนา ความต้องการบางอย่างบางประการอยู่ในวง

แคบ ๆ ไปตุสมากม กุสังคม กุบริษัท กุอะไรไปเองก็แล้วกัน จะเห็นว่าหากที่สังคม
ชนิดนี้ จะมุ่งหมายไปไกลจนถึงนิพพาน.

ที่นี่ ก็มี **สังคมนอกประเภทหนึ่ง** ซึ่งเราไม่เรียกว่าสังคม ควรจะ **เรียกว่า**
อาศรม มากกว่า; เพราะว่าคนที่มีความคิดเหมือนกัน ต้องการอย่างเดียวกัน แล้วก็
ออกไปหาโอกาสหาหนทางที่จะบรรลุวัตถุประสงค์อันนั้น; เช่นมาบวชเป็นพระพร้อม ๆ กัน
ทั้งห้าทั้งตาปฏิบัติจริง ให้เป็นสังคมที่บริสุทธิ์อย่างนี้ ก็มีความหมายไปอีกอย่างหนึ่ง.
แต่ว่าคำว่าสังคมในภาษาพูดในปัจจุบันนี้ ไม่ได้หมายความว่าไปหมายถึงสังคมหรือระบบ
สังคมทางการเมือง ทางอะไรเสียหมด; ถึงอย่างไรก็ดี เราก็ยังพูดได้ว่า การที่เอา
มนุษย์ที่มีกิเลส หรือยังมีกิเลส มาผูกพันกันเป็นสังคม เพื่อจะให้ทำอะไรที่สุด หรือ
ไปสู่จุดที่สูงที่สุด นั้นยากอยู่มาก.

สังคมนั้นอยู่กับหน่วยย่อยคือปัจเจกชน; ถ้าเรามีการศึกษาดี มีอะไรก็
มารวมกันเป็นสังคมก็อาจจะดี หรือจะง่ายบ้าง. แต่แล้วเราจะเห็นได้ว่า ปัจเจกชนเดิน
ไม่เหมือนกัน ปัจเจกชนเดินกลองตัวเป็นอิสระ ไปได้เร็ว ไปได้ไกล ไม่มีใครชักคอ;
พอรวมกันเป็นสังคมแล้ว ก็ยากที่คนหนึ่งจะเดินแยกปลีกตัวออกไปได้ มันถูกดึงไว้,
แล้วถ้ามีความคิดเห็นไม่เหมือนกัน มันก็ถูกโต้แย้งขัดขวางถึงกันอยู่ที่นี่. นี่ก็เป็นสิ่งที่
ต้องเอามาพูด เพราะว่าเกี่ยวนี้ **โลกเต็มไปด้วยสังคมนั้น** แล้วก็ **เดินไปไม่ได้** มันวน
เวียนอยู่ในวิกฤตกาลของโลกนี้เอง.

สุดปลายทางที่สูงสุด คือมีจิตใจเหนือทุกข์

รวมความแล้วก็ได้เป็น ๓ พวก : **ปัจเจกชน** คนหนึ่ง ๆ จะเดินไป; จุดหมาย
ปลายทางก็อยู่ที่นั่นแหละ ที่จุดจบของมนุษย์. **สังคม** เดินไป มันเดินไปยาก เดินไป
ลำบาก; แต่ถ้าหากเดินไปได้ ก็ไปที่นั่น ไม่ไปที่อื่น. **ที่นี่ ถ้ามนุษยชาติ** ทั้งหมด
เดินไปได้ มันก็ไปที่นั่น ไม่เดินไปที่อื่น. นี่จึงเป็นสิ่งที่ควรจะยอมรับกันเสียที่ว่า

สิ่งที่ที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้ นั่น คือ ภาวะที่สูงสุดในทางจิตใจ ของคนเรา ที่อยู่เหนือปัญหา เหนือความทุกข์โดยประการทั้งปวง.

ถ้ายุติกันอย่างที่กล่าวมาแล้ว ต่อไปก็จะศึกษากันง่าย จะศึกษาระยะได้ง่าย ผู้พูดผู้สอนก็พูดง่ายสอนง่าย; เพราะเราจะไปยังจุดหมายปลายทาง คือ **สิ่งที่ที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้** เมื่อเรียกอย่างกำปั้นทุบดิน แล้วก็เจาะจงลงไป **ที่ความที่จิตใจสูงอยู่เหนือความบีบคั้นของปรากฏการณ์ทั้งหลาย** ของธรรมชาติทั้งสิ้น.

บทนิยามอย่างนี้ ก็พอจะมีใจความที่รัดกุม รวบรวมความหมายไว้หมดสิ้นว่า **เดี๋ยวนี้เรามีจิตใจที่อยู่ภายใต้อิทธิพล หรือความบีบคั้นของปรากฏการณ์ทั้งหลายตามธรรมชาติ;** เช่นในโลกนี้มี รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ มีนั่นมีนี่ ที่มนุษย์ปรุ่งแต่งขึ้นก็มี ที่มันเป็นอยู่เองตามธรรมชาติก็มี ล้วนแต่บีบคั้นจิตใจเรา ให้ไปมัวหลงรักมันอยู่บ้าง, ให้ไปมัวหลงเกลียด หลงชิงมันอยู่บ้าง, หรือว่าให้ไปมัวสงสัย ลังเล สนใจ ไม่รู้ว่าเขาอย่างไรกันแน่บ้าง อย่างนี้ก็มี. อย่างนี้เรียกว่า **จิตใจมันต่ำ ไม่อยู่เหนือปัญหาเลย.** ฉะนั้น ปรากฏการณ์ของธรรมชาติทั้งหลายจึงบีบคั้นคนชนิดนี้. นี่เรียกว่าคนที่อยู่ในโลก อยู่ภายใต้อำนาจของปรากฏการณ์ในโลก.

ถ้าเราอบรมจิตใจให้สูงขึ้นไปกว่านั้นยิ่ง ๆ ขึ้นไปนี้ มันก็มีจิตใจชนิดที่ **สิ่งต่าง ๆ ในโลกไม่มีอิทธิพลบังคับจิตใจ** เราอีกต่อไป ก็เรียกว่า **โลกุตตระ คืออยู่เหนือโลก;** นั่นคือจุดหมายปลายทาง; แล้วการเดินทางก็เดินไปสู่ที่นี้. ผู้เดิน สรุปแล้วก็คือ **ผู้ที่มองเห็นทุกข์ เห็นภัย เห็นโทษ เห็นอันตรายอยู่เฉพาะหน้า** นั้นแหละ คือผู้เดิน.

ที่อุดมศึกษาเล่าเรียนก็เพราะเห็นภัยของการที่ไม่มีความรู้ ความยากจน หรือความไม่มีอำนาจวาสนา ความขาดแคลนอะไรต่าง ๆ; ฉะนั้น ผู้เดินก็คือผู้ที่ต้องการอะไรอย่างหนึ่งแน่ มันจะสูงหรือต่ำก็แล้วแต่สถานะ. ผู้เดิน คือผู้ต้องการจุดหมาย

ปลายทาง มีอยู่เป็นชั้น ๆ คล้ายที่ว่างมาแล้ว; แล้วเราก็อพยพอยู่ในพวกนั้น อยู่ในพวกที่ทนอยู่ไม่ได้และต้องเดิน.

นี่เอาไปประยุกต์กันให้ได้ คือให้ตรงกับเรื่องราวของพระธรรม ที่กล่าวไว้ในลักษณะเปรียบเทียบการเดินทาง.

ถ้าถือหลักทางจิตใจหรือทางวิญญาณเป็นหลัก ไม่ต้องพูดถึงเรื่องเข้าโลง ยขยงอะไร; พูดว่าที่นี่และเดี๋ยวนี้แหละ เราจะเดินให้มันถึงจุดหมายปลายทางให้ได้. เพราะ คำว่าชาติ ของเรานั้น คือความคิดครั้งหนึ่ง เกิดตัวกูครั้งหนึ่ง แล้วก็ดับไปครั้งหนึ่ง; เหมือนกับเข้าโลงออกโลง เข้าโลงออกโลง วันหนึ่ง ๆ ไม่รู้กี่สิบครั้งก็ร้อยครั้งอยู่แล้ว. นี่พอแล้วสำหรับในหนึ่งเดือน หนึ่งปี สิบปี ยี่สิบปีนี้ ที่จะโซกโซนต่อสิ่งเหล่านี้, แล้วก็อยากจะกระโดดออกไปให้ได้ ออกมาได้จากปัญหาเหล่านี้. การเดินทาง ของเรา ก็ถึงจุดหมายปลายทางได้ ในชาตินี้; ชาติที่เขาสมมติกัน เรียกว่าชาตินี้ คือไม่ทันเข้าโลงจริง; ถ้าเราเป็นผู้เดินที่ดี : ต้องใช้คำว่าผู้เดินที่ดี มันจึงจะเดินถึงได้.

การเดินทางที่ดีมีหลายแบบ

ที่นี่ จะพูดถึง การเดินที่ดี ก็ต้องพูดถึง การเดิน หรือ วิถีเดินทั้งหมด อีกทีหนึ่ง ว่าอย่างไหนมันดี. เรื่องทางจิตใจก็มีภาพพจน์เปรียบกันได้กับเรื่องทางวัตถุ ว่าใจมันเดินเหมือนกับคนเดิน : เดินทาง เดินถนนหนทาง เดินด้วยเครื่องอุปกรณ์ ยานพาหนะทั้งหลาย รถไฟ เรือไฟ เรือบินอะไรก็ได้. เดียวนี้จิตใจ ของเราก็มีธรรมะเป็นยานพาหนะ สำหรับจะเดิน มีธรรมะเป็นยานพาหนะ ก็ต้องใช้ให้ถูกต้องแล้วจะเป็น การเดินในแบบนี้ ในแบบทางจิตทางวิญญาณ.

เราดูให้กว้าง ๆ เสียทีหนึ่งก่อนว่า การเดิน นี้มีอยู่อย่างน้อยก็ ๓ แบบ : คือเดินตรง เดินงอ เดินคังไปเลย นี่ก็แบบหนึ่ง, แล้วมันเดินไม่ถูก มันเดินวอกวน

ลงข้างทาง วกลงมาเที่ยวหลงไหลในอะไรๆ ซึ่งมีอยู่ข้างๆ ทางนั้นแหละเสียเรื่อย มันช้าเหลือประมาณ กว่าจะไปถึงปลายทางได้นั้น มันช้าเหลือเกิน นี่ว่าเดินวกวน เดิน แวะวก, อีกพวกหนึ่ง **เดินกลับหลัง** มันไม่รู้อะไรถึงขนาดที่ว่าเดินไปคนละทิศละทาง คือเดินกลับหลัง ถึงจะเก่งกล้านสามารถมีฤทธิ์ มีปฏิหารียอย่างไร ถ้าเดินกลับหลังแล้ว ก็ไม่มีวันจะถึง.

เราจึงมองดูว่า **เราควรจะอยู่ในพวกไหน** : การ **เดินที่ตั้งตรง** ไปยังจุดหมายปลายทาง อย่างรวดเร็ว อย่างถูกต้องนี่ก็เป็นสิ่งที่น่าปรารถนา, อีกทางหนึ่ง **เดินไปมั่ว** แวะวก แวะวก แวะวก ไม่รู้จะถึงเมื่อไร, อีกทางหนึ่ง **เดินย้อนกลับหลัง** ไปยังทิศทางตรงกันข้าม ยิ่งไม่รู้ว่าจะมีหวังเมื่อไร.

เปรียบเทียบกับการศึกษาเล่าเรียนของนักเรียน นักศึกษา นิสิต ในมหาวิทยาลัยก็ได้; บางคนก็เรียนจริง ไม่เหลวไหล ไม่มีสัพยอกแห่งคนเหลวไหล เขาก็เดินตั้งคือว่าเรียนเร็ว. บางคนชอบบ่นชอบบ่น แวะวงงานอดิเรกอะไรต่างๆ นอกเหนือไปจากการเรียน มันก็ช้า, บางคนยิ่งไปกว่านั้น คือเหลวไหล ถอยหลัง จนต้องล้มละลายไปในการเรียน. นี่การปฏิบัติธรรมะทางจิตใจเพื่อบรรลุโลกุตตรธรรมนี้ ก็เป็นอย่างนั้น : เดินตรงไป, และเดินแวะวกทวนเวียนอยู่ที่นี้, แล้วก็เดินถอยหลังเลย.

พิจารณาดูสิ่งแวดล้อมที่ทำให้มีวิถีเดินทางต่างกัน

ทำไมเป็นอย่างนี้? มันก็ขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัย ในบุคคลนั้นๆ ที่เรียกว่านิสัยอุปนิสัย; บารมีอะไรก็แล้วแต่จะเรียก โดยเนื้อแท้แล้วก็คือเหตุปัจจัยที่ปรุงแต่งกันอยู่ เป็นสิ่งที่สมมติเรียกกันว่าบุคคลนั้นๆ เหตุปัจจัยนี้มีมาก **ภายใน** ก็เช่นว่าจิตใจหรือ **กรรมพันธุ์** อะไรที่ดี, **ภายนอก** ก็คือ **สิ่งแวดล้อม** นับตั้งแต่บิดามารดา ครูบาอาจารย์ สิ่งแวดล้อมทั้งหลายที่มันปรุงแต่งกันนั้นขึ้นมา ให้มีจิตใจอย่างนั้นๆ ต่างๆ กัน; ฉะนั้น การเดินนั้นมันก็ต้องต่างกันแน่.

เรื่องที่จะแฉกหรือ เดินช้า หรือถึงกับ เดินถอยหลังนี้เพราะว่ามีเหยื่อล่อในโลกนี้มีเหยื่อล่อ; พุทธท่านนี้คุณก็พอจะนึกได้แล้วว่า ในโลกนี้มีเหยื่อล่อ คือมนุษย์แห่งยุคปัจจุบันกำลังติดเบ็ดของเหยื่อล่อ ที่ตัวเองได้พยายามคิดค้นประดิษฐ์ประคอยขึ้นมา จนเหลือที่ตัวเองนั้นแหละจะเอาหนะมันได้. มันมีความหมายเท่ากับว่า ถ้าเป็นไปได้ นั่นคือ “เขียนเสือให้วัวกลัว”; เขียนเองแล้วกลัวเอง. มันเป็นเรื่องหลอกๆ ขึ้นมาให้กลัว : เขียนเสือให้ตัวเองกลัว, เขียนรูปผีขึ้นมาให้ตัวเองกลัว, อีกทางหนึ่งมัน เขียนรูปเนื้อที่น่ารักขึ้นมาให้ตัวเองรัก; ก็เป็นคนโง่เหมือนกับวัว.

ผมพูดมากไป ก็ต้องมีคนคิดว่า ผมนี้เกิดมาสำหรับค่าคนอื่น ผมก็ยอมแต่ขอให้ฟังสักหน่อย ว่าค่าที่พูดไป ที่เขาเรียกกันว่าค่าคนอื่นนั้น มันว่าอย่างไร, เท็จจริงอย่างไร, จะมีประโยชน์ที่ตรงไหน. ตามความรู้สึกของผมนั้น รู้สึกว่า “เป็นอาจารย์” นั้น มีหน้าที่สำหรับค่าคน; การเป็นอาจารย์คือการรับหน้าที่สำหรับค่าคน ไม่ใช่เป็นอาจารย์เพื่อจะสร้างความเคารพนับถือ และทำนบหลังลูกศิษย์ ซึ่งอย่างนี้เขาจะเรียกว่าอะไรก็สุดแท้ ผมไม่เรียกว่าอาจารย์ ถ้าทำนบหลังลูกศิษย์.

อาจารย์ที่แท้จริงต้องถือว่าเกิดมาเพื่อค่าคน ค่านี้ในอณูญประกาศ ก็ว่าเพื่อช่วยชำระชะล้างขูดเกลาะอะไร; ฉะนั้น จึงพูดไปอย่างนี้ แล้วพูดกว้างไปทั่วโลก มันคล้ายกับค่าคนทั้งโลก. เพราะเดี๋ยวนี้ คนทั้งโลกเขากำลังหลงเป็นวัวโง่ คั่นว่าประดิษฐ์ประคอยแต่คั่นเดียว คือคั่นที่จะทำตัวเองให้โง่หนักรู้ ให้หลงใหลในเรื่องความโลภ ความโกรธ ความหลง นี่หนักขึ้น.

สิ่งช่วยวนทางกามารมณ์ แต่ก่อนนี้ไม่มากอย่างเดี๋ยวนี้ เดี๋ยวนี้ กำลังสูงสุดแล้ว, เครื่องมือที่จะประตักประหารกัน ก่อนนี้ก็ไม่ได้มากอย่างนี้ เดี๋ยวนี้ ก็มากที่สุด, แล้วยังมีสิ่งที่ทำให้เสียเวลาเปล่า คือระบบการศึกษาตั้ง ๙๙ เปอร์เซนต์นั้น เป็น

เรื่องเสียเวลาเปล่า ไม่เป็นไปเพื่อสันติภาพเลย. ที่โลกในปัจจุบันนี้เป็นอย่างนี้ จะเรียกว่าค่า หรือจะเรียกว่าอะไรก็ตามใจ.

คนส่วนใหญ่เดินทางผิด คนส่วนน้อยก็ผิดตาม

ที่นี้ มันมีความเกี่ยวข้องกันกับเรื่องที่กำลังกล่าวอยู่นี้ ก็คือว่าเมื่อคนส่วนใหญ่เขาเป็นอย่างนี้แล้ว มันยากที่คนส่วนน้อยจะปลีกตัวออกไป เป็นอย่างอื่นได้. ผมก็ควรจะประมาณทั่วยุคพวกคุณว่า พวกคุณก็ไม่มีทางเอาตัวรอดออกไปได้จากความนิยมที่เขากำลังนิยมหลงใหลกันอยู่ในโลกนี้ : จะเป็นแฟชั่นทางเนื้อหนัง ทางเสื้อผ้า แต่งเนื้อ แต่งตัว ทางความคิด การกระทำอะไรก็ตาม มันก็เป็นแฟชั่นที่มีอิทธิพลมาก ครอบงำทั้งโลก น้อยคนที่จะปลีกตัวออกมาได้.

ที่เราไปนับถือฝรั่งเป็นครูบาอาจารย์ เป็นผู้นำนั่นแหละ มันก็เข้าไปตามหลังเขาในเรื่องอย่างนี้. ที่นี้ เมื่อมันเป็นอย่างนี้มากขึ้นๆ ทั่วโลก มันก็ไม่มีทางอื่น มันก็จะเฮโลสาระพากันไปแต่ทางนั้นในโลก; **น้อยคนที่จะปลีกออกมาได้** มาเป็นอิสระ และมาเดินในทางที่ถูกต้องของมนุษย์อันแท้จริง; นอกนั้นก็เดินตามๆ กันไปตามทางนั้นที่เขาเดินกันแทบทั้งโลก.

เกี่ยวกับเรื่องนี้ ก็มีคำพูดอยู่คำหนึ่งที่ควรจะจำเอาไป แล้วสนใจคำพูดที่เขาพูดไว้ว่า ทางใหญ่อย่าพึงจร ๕ พยางค์ : ทาง ใหญ่-อย่า พึง จร เป็นคำพูดแบบ *ปริศนาธรรม* ว่าทางใหญ่ที่เขาเดินกันมากจนเคยชินโล่งเลข อย่าไปเดินเข้า มันพาไปลงนรกทั้งนั้น. ถ้าเป็นอย่างเดียวกันก็คือ ทางแห่งวัตถุนิยม; คนทั้งโลกเขาเดินไปตามทางแห่งวัตถุนิยม เป็นทางใหญ่เหลือที่จะใหญ่แล้ว, ทางก็เคยชินโล่ง เดินสบายเดินนิ่มไปเลย; คนก็หลงเดินไปตามทางใหญ่นี้ แล้วก็ไปลงเหวแห่งวัตถุนิยม.

ทางใหญ่อย่าพึงจร อย่าเดินเข้าไป. **อย่าไปเดินตามที่คนมากมายเขาเดิน;** เลือกเดินทางที่คนน้อยๆ เขาเดิน. มันอาจจะเป็นเรื่องทางเล็กๆ พอลงฝ่าเท้าก็ได้ แล้วชรุชระ ลำบากที่สุด แต่มันปลอดภัย.

เดี๋ยวนี้เราตกอยู่ภายใต้อิทธิพลอันนี้ คือ “เดินทางใหญ่” ไปเสียทุกกรณี, แล้วยังเอามาใช้ เป็นเครื่องอ้างแก้ตัวอย่างโง่เขลาด้วย; เช่นสับสนุบริณีไม่ได้ แล้วก็อ้างว่า เพราะเพื่อนเขาสับสนุบริณีมันโง่เท่าไร. กินเหล้าไม่ได้ เพราะเพื่อนเขากินกัน; ทำอย่างไรก็มีเพื่อนมากเขากินกัน. นี่ลักษณะของ “ทางใหญ่” แล้วไปจรเข้าแล้ว; แต่นี่ก็ยังไม่ใช่ใหญ่มาก เรื่องเหล้าเรื่องสับสนุบริณี ยังไม่ใช่ใหญ่อะไร เรื่องการมรดกเรื่องอะไรนั้นมันใหญ่กว่า.

ถ้าจะ **เดินให้ดี** ไม่ว่ากวนละก็ **อย่าไปเดินทางใหญ่** ชนิดนี้; เดินทางที่มันดัดมันทรงไปยังความตบทุกข. ถ้าไม่อย่างนั้นแล้วก็จะเวรเวนอนอยู่ที่ทางใหญ่; เพราะว่า **ทางใหญ่** นั้นมัน **เดินไปด้วยเส้นที่** เครื่องตั้งคุณานาชนิสองข้างทาง, หรือว่าแยกไกลออกไปจากริมทาง; คนก็เสียเวลา. เมื่อต้องการจะเดินไม่กวน ก็ **เดินให้ตรง** ทางที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสไว้ เรียกว่า **มรรค** หรือ **มัชฌิมาปฏิปทา** ที่เราได้พูดกันอยู่อย่างละเอียดแล้ว ในการบรรยายครั้งก่อนๆ เรื่องมัชฌิมาปฏิปทาไปพบทวนดูใหม่ตามที่บ้านทักไว้.

วันนี้เราพูดเรื่อง “ผู้เดินทาง” คือผู้ต้องการอะไรสักอย่างหนึ่ง แล้วก็เดิน : เดินในรูปปัจเจกชน ก็เห็นอยู่, เดินในรูปสังคมก็เห็นอยู่ง่ายๆ; แต่เดินอยู่ในรูปมนุษยชาติเห็นยาก. **มนุษยชาติกำลังเดินไปไหน** เวลานี้ คุณดูเถอะ กำลังจะลงเหว; มนุษยชาติทั้งหมดในโลกนี้ เอาแต่เพียงโลกนี้ ไม่เอาโลกอื่น กำลังจะเดินลงเหว หรือ **ไกลต่อพระนิพพานยิ่งขึ้นไปอีก. นี่คือผู้เดินทางที่อยู่ในสภาพน่าหวาดเสียว น่าสงสาร น่าสังเวช กระทั่งน่าขบขัน.**

ขอให้เราเป็นผู้เดินทางที่ดีก็พอแล้ว. เอาละ เวลาสำหรับพูดหมดแล้ว เหลืออยู่เป็นเวลาสำหรับถาม ใครมีปัญหอะไรก็ถามได้.

คำอธิบายตอบปัญหา

(ถาม) หลวงพ่อครับ สมมติว่าถ้าตอนนี้สงครามโลกครั้งที่ ๓ เกิดขึ้น ก็หมายความว่า มนุษชาติของเรานี้จะเดินถึงจุดหมายปลายทางไม่ได้ใช่ไหม ?

(ตอบ) ถ้าสงครามโลกครั้งที่ ๓ เกิดขึ้น ก็มันเป็นอย่างไร ก็ตายกันหมดโลกอย่างนี้หรือ ?

(ถาม) ครับ ก็หมายความว่า จุดหมายของมนุษย์ที่จะเดินไปถึงจุดสุดท้ายก็อาจจะไม่บรรลุถึงจุดนั้นก็ได้อีก.

(ตอบ) อ้าว, ก็ถ้าว่าตายกันหมด มันก็จบกัน มันจบโดยอัตโนมัติ. สงครามโลกครั้งนี้เกิดขึ้น แล้วตายกันหมดไม่มีเหลือ มันจบโดยอัตโนมัติ.

ที่นี่ ถ้าว่าสงครามโลกครั้งที่ ๓ เกิดขึ้น ตายกันมากพอสมควร มันก็คงจะมีผลดีบ้างเหมือนกัน. ตามเรื่องที่เขาเล่าไว้ในพระกัมภีร์ว่า ยุคมิสถัญญี ฆ่ากันเกือบหมดโลก เหลืออยู่แต่คนบางคนที่ไปหลบอยู่ได้. พอออกมาจากที่หลบก็สังเวช จึงตั้งตนใหม่; คนที่เหลืออยู่ไม่กี่คนตั้งตนใหม่ กลายเป็นทางดี เดินถูกทางต่อไป.

เราจะเห็นได้ว่า การที่โลกมาสู่สงคราม ตกอยู่ในความครอบงำของสงครามมากขึ้นๆ ก็เพราะว่าเดินผิดทาง, เดินผิดทางมาเรื่อยๆ จึงมาสู่ปัจจัยแห่งสงครามเป็นสงครามใหญ่ครั้งที่ ๑ ครั้งที่ ๒ แล้วก็มีสงครามย่อยๆ อีกมาก; นี่คือการเดินผิดทาง. การเดินผิดทางแล้วถูกลงโทษรุนแรงสาสมกันนี้ คงจะมีประโยชน์บ้าง ก็ทำให้นึกได้; ถ้ามีเช่นนั้นก็ตายหมดเลย. เอ้า, ก็เหมือนกันจบโดยอัตโนมัติ เล็งไว้ในแง่ดีอย่างนี้ ไม่ต้องกลัว; เราไม่กลัว ไม่เป็นทุกข์ ไม่เป็นร้อน ไม่เป็นห่วงเรื่องสงคราม. สงครามจะมาสอนให้ก็ได้ หรือมันจะเลิกปัญหาหมด ตายกันหมดทั้งโลกก็ได้; ไม่มีตัวกู-ของกู แล้วจะกลัวอะไร.

(ถาม) ยังมีอีกข้อหนึ่ง ที่ท่านอาจารย์บอกว่า พระพุทธเจ้าเห็นว่าสิ่งที่สูงสุดก็คือว่า อยู่เหนือโลกนี้ใช่ไหม ?

(ตอบ) เรียกว่าอยู่เหนือโลก คือโลกุตตระ.

(ถาม) ก็อยู่เหนือการมรณะอะไรสิ่งเหล่านี้ ใช่ไหม ?

(ตอบ) เหนือทุกอย่างที่มันเป็นเรื่องโลก.

(ถาม) ตัวอย่างนั้น ถ้าทุกคนถึงจุดนั้น ก็หมายความว่าโลกเราจะไม่มีการสืบพันธุ์ต่อไป มนุษย์ก็ต้องตายหมด.

(ตอบ) นี่มันเป็นข้อเท็จจริงอีกอย่างหนึ่งต่างหาก คือมันเป็นไปไม่ได้ ที่คนจะมารู้เรื่องนี้ พอใจเรื่องนี้ พร้อมกันทั้งโลก; ฉะนั้น ไม่ต้องกลัว ที่จะมาพอใจเรื่องนี้ พร้อมกันทั้งโลก แล้วไม่มีการสืบพันธุ์ แล้วสูญสิ้นไป นี่ไม่ต้องกลัว.

เดี๋ยวนี้ ไม่เห็นอย่างนี้ ยิ่งเดินไกลออกไป จึงต้องมีคำสอนชนิดนี้ขึ้นมา. แต่คำว่าโดยที่แท้แล้ว มันยังลึกมากกว่าที่คุณมองเห็นมากทีเดียว คำว่า “เหนือโลก” ในระดับแรกๆ : ชั้นพระโสดา สกิทาคา นี่เขายังมีการครองเรือน มีอะไรได้; แต่เขาไม่ได้ทำอย่างจิตใจที่โสมมเหมือนบุद्धชนธรรมคาสามัญ ที่เกี่ยวข้องกับการสืบพันธุ์ ด้วยจิตใจอันโสมม หลงไหลในกามารมณ์ซึ่งเป็นเหยื่อ เป็นค่าจ้างของธรรมชาติ. คนโง่เหล่านี้ทำกิจกรรมที่สกปรกไม่น่าทำนี้ ทำได้อย่างหลงไหลทีเดียว.

ไม่ต้องกลัวการสูญพันธุ์ เพราะว่าแม้แต่พระอรหันต์เจ้าชั้นต้น ๆ ท่านก็ยังมีการสืบพันธุ์ด้วยจิตใจที่บริสุทธิ์ เพื่อการสืบพันธุ์อันบริสุทธิ์. คนที่หลงไหลในเรื่องกามารมณ์นั้นแหละ เป็นคนทำโลกให้สกปรก ทำโลกให้วุ่นวาย; ฉะนั้น เปลี่ยนเสียได้ก็ดี, ปรับเปลี่ยนกันเสียได้ก็ดี, ไม่ต้องหลงไหลในกามารมณ์. แม้ที่สุดแต่เรื่องการสืบพันธุ์ ขอให้มันเป็นไปด้วยเจตนา หรืออุคคกติกี่แล้วกัน; ไม่เป็นเรื่องหลงไหล ก็ไม่มีกิเลสตัณหาที่สกปรก เป็นสิ่งที่ทำได้. เรื่องนี้ได้มีวางบทบัญญัติไว้ในพระศาสนา

ทุกศาสนา : ไม่ต้องการให้สาวกแห่งศาสนาไหนๆ หลงใหลในกามารมณ์, กระทั่งทำการสืบพันธุ์โดยบริสุทธิ์ โดยอุทมคติก็ได้; เพราะมันเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้.

การที่จะถึงจุดที่ละเว้นได้จากสิ่งนี้พร้อมๆ กันทุกคนในโลกนี้ มันเป็นไปได้; เพราะฉะนั้น เมื่อยังต้องมีอยู่ มีการสืบพันธุ์อยู่ ก็ขอให้มันถูกต้อง อย่าให้มีปัญหาเกิดขึ้นมาเพราะเหตุนี้; แล้วมนุษย์ที่มีจิตใจอย่างนี้ ก็ไม่ทำให้โลกนี้เดือดร้อนเร็วร้อน อะไรเลย ทำให้เป็นโลกที่น่าอยู่ น่าดู. เมื่อใครอยากจะหยุดการสืบพันธุ์ ไม่เกี่ยวข้องก็ทำได้, เมื่อใครยังต้องทำ จำเป็นจะต้องทำก็ทำไปอย่างถูกต้องเท่านั้นเอง.

เดี๋ยวนี้ คนไม่ได้มุ่งหมายจะมีการสืบพันธุ์อย่างบริสุทธิ์หรือถูกต้อง เขามุ่งหมายกามารมณ์ทั้งนั้น; เรื่องเพศกลายเป็นเรื่องกามารมณ์ ไม่ใช่เป็นเรื่องการสืบพันธุ์อันบริสุทธิ์. สัตว์เร่ร่อนยังดีกว่า มีปัญหาน้อยกว่า มีความทุกข์น้อยกว่า ในเรื่องเกี่ยวกับการสืบพันธุ์. มนุษย์ยังถลาลึกลงไปทุกทีในเหวของกามารมณ์; ที่ได้มีการเบียดเบียนฆ่าฟันกัน อย่างไม่น่าจะฆ่าฟันกัน ยิ่งๆ ขึ้นทุกที ก็เพราะว่าพลัดตกเหวกามารมณ์หนักขึ้นไปกว่าก่อน, ก่อนเพียงแค่ว่า ๔๐-๕๐ ปีนี้ ไม่ต้องมากมาย เพียงแค่ ๔๐-๕๐ ปีนี้ มนุษย์แม้ในประเทศไทยนี้ พลัดตกลงไปในเหวกามารมณ์ยิ่งกว่าแต่ก่อน มีผลเกิดขึ้นมาเป็นการฆ่าเป็นการอะไร ที่มันเหลือคาศเหือดมัน นี่เป็นธรรมดาไปแล้ว.

ขอให้ถือหลักพระศาสนาเถิด ศาสนาไหนก็ได้ ไม่เป็นโทษของกามารมณ์ มีการสืบพันธุ์อย่างถูกต้อง ก็จะมีมนุษย์พอดี ไม่มีปัญหาเรื่องคุมกำเนิด แล้วไม่มีอะไรอีกหลายอย่าง ซึ่งเป็นความทุกข์ร้อน.

(ถาม) ผมขอเรียนถามท่านอาจารย์ว่า สมมติมีคนอยู่ ๒ ประเภท ประเภทหนึ่งมานบอกว่า เขาอยู่ในโลกทางวัตถุ มีความสุข. ถ้าเขามีความสุขเมื่อไร เขาก็ใช้หลักทางวิทยาศาสตร์คิดว่า เพราะเหตุใดถึงทุกข์ แล้วแก้ทุกข์โดยอาศัยทางวิทยาศาสตร์ แก้ไปแล้วก็สุข

ไปได้; แล้วอีกพวกหนึ่งก็ไปทางตามรอยพระอรหันต์ คือที่ท่านอาจารย์กล่าวกว้าง ๆ มี ๒ พวกนี้, เขาตอบว่าเขาก็สุข แล้วเราก็สุข. แล้วเราจะชอบเขาอย่างไรว่า ทรงของเขาไม่ใช่สุข? เขาเห็นอย่างนี้ เพราะเขาใช้หลักความจริงทางวิทยาศาสตร์ที่เรารู้เรียนมาเพื่อแก้ไข.

(ตอบ) เรื่องนี้ดูเหมือนได้พูดกันไปทีหนึ่งแล้ว กรุณาไปนึกดูให้ดี คือที่พูดโดยหัวข้อว่าวัตถุนิยม มโนนิยม ธรรมนิยม; พวกหนึ่งเขาจะเอาสุดเหวี่ยงทางวัตถุ แก่ปัญหาต่าง ๆ ทั่ววัตถุ, พวกหนึ่งเขาจะเอาทางมโนทางจิต มีการแก้ปัญหาคือเรื่องทางจิตล้วน. อย่างนี้เป็นไปไม่ได้; มันต้องเป็นไปในทางความถูกต้องระหว่างสิ่งทั้ง ๒ คือระหว่างสิ่งที่เรียกว่าวัตถุ กับสิ่งที่เรียกว่าจิต; ความถูกต้องระหว่างสิ่งทั้ง ๒ นี้ เราเรียกว่าธรรมนิยม. ฉะนั้น เราจะไม่หลงใหลในวัตถุนิยม หรือมโนนิยมล้วน ๆ; เพราะเหตุว่าสิ่งที่เรียกว่า "คน" คนหนึ่งนั้นมันประกอบอยู่ด้วยกายและจิต และเป็นสิ่งที่แยกกันไม่ได้ด้วย โดยข้อเท็จจริง โดยพฤติกรรม มันไม่มีทางจะแยกกันได้ กายกับจิต ต้องได้รับปัจจัยเกื้อกูลอย่างถูกต้องด้วยกันทั้ง ๒ ฝ่าย.

ถูกแล้ว ถ้าปัญหามันเกิดขึ้นทางฝ่ายกาย ฝ่ายวัตถุ ก็สามารถแก้ไขด้วยวิธีแก้ทางฝ่ายวัตถุ, ทางฝ่ายจิตก็แก้ด้วยทางฝ่ายจิต. แต่สิ่งทั้งสองนี้ มันยังต้องเกี่ยวกัน แล้วเราต้องรู้จักทำให้มันสัมพันธ์กันให้ดีที่สุด. ถ้าพูดว่าทางวัตถุนิยมแก้ปัญหาคือหมดมีความสุขได้ แก้ปัญหาได้หมดกัน มันก็เป็นแค่เรื่องทางวัตถุเท่านั้น มันจะเป็นเรื่องครึ่งคนมากกว่า; พวกที่ยังจะแก้ไขทางจิตใจล้วน ๆ โดยไม่อาศัยวัตถุหรือร่างกายนั้นก็ เป็นไปไม่ได้ เพราะว่าจิตมันต้องอาศัยอยู่ที่ร่างกาย.

ทางที่ถูกต้องระหว่างสิ่งทั้ง ๒ นี้ ที่สัมพันธ์กันเป็นอย่างคั่นนั้นแหละเป็นอุดมคติของพระศาสนา หรือของธรรมะในพระศาสนา. ไปพบทวนคำบรรยายเรื่องวัตถุนิยม มโนนิยม ธรรมนิยม คุณก็ที่จะเข้าใจได้.

(ถาม) กระหม่อมกราบเรียนถามท่านอาจารย์ เมื่อจะกันกระหม่อมทั้งท่านอาจารย์ พูดถึงว่า เวदानันตมนุษยชาติ หรือว่าสังคมของมนุษย์กำลังจะเดินไกลออกไปจากนิพพาน; ทั้งนี้

ทั้งนั้นเพราะเราได้ก่อความยุ่งยากกันเกิดขึ้นภายในสังคมชั้นเอง ซึ่งเงื่อนไขอันนี้ ท่านอาจารย์ก็เลยพอจะสรุปได้ว่า มนุษย์นั้นกำลังจะเดินไกลออกไปจากนิพพาน. ที่นี้ไม่ทราบว่าจะผมเข้าใจตามที่ท่านอาจารย์กล่าวถูกต้องหรือไม่ ?

(ตอบ) ตามอย่างนั้นหรือ ?

(ถาม) กรับขอเงื่อนไขก่อน.

(ตอบ) ถูกต้อง.

(ถาม) เมื่อเป็นลักษณะนี้ ทำให้กระผมมีความรู้สึกเป็นปัญหาขึ้น คือตามบทสวดมนต์กระผมได้อ่านมา มีอยู่ตอนหนึ่งว่า เมื่อใดก็แล้วแต่ ถ้ามนุษย์เห็น้อยหน้าในสิ่งที่เบ็ญทุกซ์ นั้นแหละเป็นต้นแห่งนิพพาน. กระผมเห็นว่าเมื่อมนุษย์เดินมาสู่สังคมที่ยุ่งยาก มันจะเดินเข้าสู่ความรู้สึกที่เป็นทุกข์พร้อม ๆ กันเข้ามา. นี่เป็นการเดินเข้าสู่เงื่อนไขแห่งความรู้จักทุกข์ และอันนี้จะเป็นการทำให้สังคมนั้นเดินเข้าสู่จุดนิพพานได้เร็ว.

(ตอบ) ท่านอาจารย์ เคียวนี้ไม่เบื้อหน้ายะ, เคียวนี้ยังไม่เบื้อหน้ายะ.

(ถาม) กรับ แต่เมื่อเดินถึงจุดหนึ่งกรับท่านอาจารย์.

(ตอบ) ถูกแล้ว เดินไปซี; เดินกว่าจะไปถึงจุดที่เบื้อหน้าย๋อสิ่งที่เป็นทุกข์ เคียวนี้กำลังหลงทุกข์เป็นสุข เห็นกงจักรเป็นดอกบัว.

(ถาม) ผมอยากจะเรียนถามว่า เงื่อนไขจะเป็นไปได้ไหม ที่จะช่วยทำให้สังคมมนุษย์นั้น เดินไปสู่จุดมุ่งหมายเร็ว โดยที่มนุษย์นั้นไม่รู้สึกตัวว่า กำลังจะเดินไปเพื่อการหลุดพ้น ทั้ง ๆ ที่เดินไปในทางที่ผิด ขอกราบเรียน ?

(ตอบ) เดินไปในทางที่ผิดนี้ ไม่มีท่วงที่จะไปสู่จุดหมาย, แล้วการเดินไปโดยไม่รู้สึกตัวนี้ ก็มีความหมายคล้าย ๆ กับว่า เดินไปในลักษณะที่มันผิด เพราะไม่ได้มุ่งหมายจะได้อะไร. เคียวนี้มนุษย์ส่วนใหญ่ อยู่ในจังหวะที่เอ็กกันไปในทางความสุขทางวัตถุ, สุข ก สะกด, สุข เผาไหม้ทางวัตถุ มันก็ร้อน พอร้อนก็ไกลจากความหมายของคำว่านิพพาน ซึ่งแปลว่าเย็น.

เรามองในแง่ดีก็ได้ว่าเมื่อมันร้อนหนักเข้า มันก็รู้เรื่องร้อน พอรู้เรื่องร้อน ก็เจ็บหรือเกลียด หรือหน่ายต่อความร้อน หรือเรื่องร้อน; นี่เป็นจุดทั้งต้นที่จะเดินไปตามทางของความบริสุทธิ์หรือความถูกต้อง. แต่ว่ามันก็ยังอยู่ในจังหวะที่ไม่รู้สึกว่าร้อน; นี่มาถึงมนุษย์ส่วนใหญ่ มนุษย์ที่ทรงอิทธิพล เป็นผู้จัดโลกหรืออะไรก็ตามเป็นทั่วโลกส่วนใหญ่นี้ เขายังไม่รู้สึกว่า นี่เรากำลังอยู่ในความผิดพลาด หรืออยู่ในความร้อน; ยังทวีความเห็นแก่ตัว เพิ่มวัตถุดิบจี้ต่างๆ เพื่อให้ได้เห็นแก่ตัว ให้ได้เอาเปรียบผู้อื่น ให้ครอบงำไปทั่วโลก ก็มีฝ่ายที่ต่อต้านเท่ากันนั้นแหละ เพราะฉะนั้น มันก็ไม่มีทางจะชนะได้ มันก็ร้อนๆ, ร้อนกันไป. มันก็เข้าปัญหาเมื่อตะกั้น ที่ว่าเมื่อผ่ากันตายมากเข้า ก็จะได้อะไรใหม่. ระยะนี้แหละที่เรียกว่าระยะที่ “เหนื่อยหน่ายต่อสิ่งที่เป็นทุกข์ และเป็นทางแห่งความหมดจด”.

พระบาลีที่กล่าวนั้น เขาเล็งถึงการเห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา; ถ้าว่าเรามนุษย์เดียวนี้ มองเห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ในการกระทำที่ตนกำลังกระทำอยู่แล้วได้รับผลอยู่ มันก็เริ่มเบื่อหน่าย เหมือนกัน; แม้ว่าจะมองเห็นว่านี่จะเป็นอันตรายแก่มนุษยชาติทั้งโลก ก็เรียกว่าเห็นทุกข์เหมือนกัน, เห็นทุกข์ของส่วนรวม.

ที่จริงคำพูดนี้ เขาก็พูดกันอยู่ แต่มันเป็นคำพูดเล่นเล่น; ขอร้องพูดหยาบๆ กว่าโกหกที่ว่า พวกนักการเมือง หรือนักการทหาร รวมกับนักการเมืองอะไรก็ตามเขา “ทำสงครามเพื่อคงอยู่แห่งมนุษยชาติ เพื่อคงอยู่แห่งวัฒนธรรมของมนุษย์ หรือความเป็นมนุษย์” เขาก็ใช้คำอย่างนี้ แต่แล้วเขาก็ฆ่าคนโครมๆ ในฝ่ายที่เป็นข้าศึกของเขา; มันไม่จริง. ฉะนั้น คำพูดที่ว่าเขาจะสงวนนั้นไว้ สงวนวัตถุโบราณสถานส่วนใดไว้ เพื่อรักษาวรรณธรรมของมนุษย์นี้ มันก็เป็นเรื่องพุทธริมฝีปาก เล่นตลก; เพราะว่ามันยุ่งยากแท้ๆ ก็ความเป็นมนุษย์ที่ถูกต้อง เขาไม่ได้สงวนไว้เลย เขาทำลายมันเสียหมด มีแต่ความเห็นแก่ตัว. เขาฆ่าคนอื่นเป็นแสน เป็นล้าน เป็นโกฏิ ก็ได้

เพื่อประโยชน์ของคนคนเดียว เขาก็ทำได้; ถ้ามีมนุษยธรรมแล้ว จะยอมตายหลายครั้งหลายหน เพื่อรักษาประโยชน์ของผู้อื่นจำนวนมากไว้ได้. นี่ตรงกันข้ามอย่างนี้เสมอ.

นี่ก็ลองไปศึกษาเรื่องคำว่า “มนุษย์” กันให้ถี่ๆ อีกที **มีจิตใจสูงนั่นสูงอย่างไร.** ถ้าเราเรียนธรรมะ ศึกษาธรรมะอย่างนี้ ก็เพื่อความเป็นมนุษย์ด้วยกันเหมือนกัน จะได้มีจิตใจสูงด้วยอำนาจของธรรมะ ที่เรารู้จากปฏิบัติ ให้อยู่สูงเหนือปัญหาทั้งปวง. ถ้าแต่ละคนมีธรรมะแล้ว โลกนี้เหลือที่จะกล่าวได้ว่า มีสันติสุข สันติภาพอย่างไร; นี่ยังไม่เคยได้รับถึงขนาดนั้น.

เดี๋ยวนี้เป็นยุคที่มนุษย์กำลังมีศีลธรรมเหลืออยู่น้อย ไม่ถึงหนึ่งในสี่. ถ้าพูดตามแบบฉบับของชาวอินเดีย ซึ่งเป็นต้นตอของสติปัญญาของวัฒนธรรมแบบนี้ สายนี้เชื่อว่ามนุษย์ยุคหนึ่งมี **ศีลธรรมสมบูรณ์** เรียกชื่อว่า **กฤตายุค** ต่อมา**ศีลธรรมน้อยลงเหลือเพียงสามในสี่** เรียก **ไตรตายุค**. ต่อมามนุษย์มี **ศีลธรรมน้อยลงเหลือเพียงครึ่งหนึ่ง** เรียก **ทวาปยุค**. อย่าเอาชื่อเป็นหลัก จำไม่ค่อยได้ แต่ที่จำได้แม่นยำก็คือว่า ต่อมามนุษย์มี **ศีลธรรมเหลือเพียงหนึ่งในสี่** ของที่ควรจะมี ก็เรียกว่า **กัลยยุค**.

กัลยคนมีระยะยาวหลายพันปี พระพุทธเจ้าได้อุบัติขึ้นมาในโลกนี้ ใน **กัลยยุค** คือในที่มีมนุษย์มีศีลธรรมเหลือเพียงหนึ่งในสี่ แล้วจนกระทั่งบัดนี้ก็ยังเรียกว่า **กัลยยุค**; แล้วยังต่อไปอีกนานข้างหน้าก็ยังจะเรียกว่า **กัลยยุค** จนกว่ามนุษย์จะมีศีลธรรมย้อนกลับหลังไปมีเป็นหนึ่งในสอง หรือสามในสี่ หรือเต็มหน่วยอีกทีหนึ่ง.

นี่เรามองเห็นโดยประวัติศาสตร์ ที่เราพอจะเรียนได้ว่ามันถอยหลัง ก็คือมีศีลธรรมน้อยๆ น้อยลงๆ มาทุกยุคทุกสมัย. เดี่ยวนี้ศีลธรรมเปลี่ยนแปลงไปตามความต้องการของกิเลสตัณหามากขึ้น มันเป็นคนยุคอย่างร้ายเลย; **กัลย** นี้แปลว่า **ชั่ว** หรือ **ร้าย**. ขึ้นทำกันไปอย่างนี้ จะเป็น **กัลยยุค** ที่ **รุนแรงขึ้น** **รุนแรงขึ้น**, ศีลธรรมเหลือ

ไม่ถึงหนึ่งในสี่ จะเหลือหนึ่งในห้า หนึ่งในหก หนึ่งในสิบอะไรของกลียุค แล้วก็ถึง
มิลลัญญี่ มาพันกันอย่างว่า. ถ้าเป็นไปได้ด้วยสงครามโลกครั้งที่ ๓ หรืออะไรก็ตาม;
ที่นี่ ต่อจากนั้นคนเหลือรออยู่บ้าง ก็มาสังเวยสลค ทั้งต้นกันใหม่ ก็สิ้นสุดของกลียุค
เลื่อนขึ้นมาเป็นยุคที่มีศีลธรรมสองเท่า ครึ่งหนึ่ง หรือว่ามีสามในสี่ กระทั่งมีสมบุรณ์อีก.

ถ้าใครสามารถทำได้ยากกว่าเนรมิต แก่ไขเรื่องศีลธรรมของคนในโลก
ให้ดีขึ้นเท่านั้น ยุคมันก็เปลี่ยนได้ ภายในไม่กี่ปีนี่ ไม่ต้องรอเวลาพันปีหมื่นปีอะไร;
ฉะนั้น อยากจะพูดว่า ถ้าพวกคุณมีกำลังมาก คนหนุ่มทั้งหลายที่นิยมอุดมคติทางการเมือง
ชอบต่อสู้เอาชีวิตเข้าแลกนี้ หันมาเอาชีวิตเข้าแลกในการต่อสู้เพื่อการกลับมาของศีล
ธรรมชั. ผมคิดว่าพวกคุณนั้นแหละจะเป็นผู้เปลี่ยนยุค เปลี่ยนยุคจากกลียุค – กาลียุค –
กลียุค – อะไรก็ตาม มาสู่ยุคที่มีศีลธรรมเพิ่มขึ้น มีสองส่วน มีสามในสี่ส่วน กระทั่งมีเต็ม.

เดี๋ยวนี้ เราก็ไปยอมเสียชีวิตต่อสู้ทางอุดมคติ ทางอะไร แต่ไม่ได้ทำให้ศีล
ธรรมดีขึ้น เป็นเพียงความมทุละทุกันด้วยทฤษฎีมานะ ที่เราไปอบรมมันมากเข้านั้นเอง
แล้วก็ไม่พ้นไปจากความหมายแห่งวัตถุนิยม.

(ถาม) กราบเรียนถามท่านอาจารย์ว่า ที่ว่าอาศรมทั้ง ๔ ที่ได้แก่ พรหมจารี คฤหัสถ์
วนปรัสถ์ แล้วก็สันยาสีนั้น ตามความคิดของผม ผมคิดว่ามันก็เป็นการเดินทางชนิดหนึ่ง
เหมือนกัน.

(ตอบ) ถูกแล้วก็เป็นการเดินทางชนิดหนึ่งเหมือนกัน แล้วมีปัญหาอะไร
ต่อไป.

(ถาม) ที่นี้อยากจะถามท่านอาจารย์ว่า มันเป็นทางที่ยาวแล้วก็ไกล แต่ว่าสำหรับ
บางคนแล้ว มันเป็นทางที่มันคง แล้วก็ปลอดภัย. แต่สำหรับบางคนที่ต้องการจะลัดวงจรนั้น
ก็ถามกฎของธรรมชาติมีอยู่ว่า สิ่งใดที่เคลื่อนที่ด้วยความเร็วเท่านั้น จะไปด้วยกำลังที่สูง แล้วก็
สิ่งใดที่เคลื่อนที่ด้วยความเร็วสูงจะมีกำลังต่ำ. อยากจะเรียนถามท่านอาจารย์ให้วิจารณ์ข้อนี้

สำหรับคนที่ไปเหมือนเท่ากับไปเหมือนกระต่าย คียทางลัดนั้นผู้ใดจะประสบความล้มเหลว หรือ ประสบความล้มเหลว หรือว่ามีความมั่นคง หรือว่าถึงปลายทางได้เท่ากัน ขอให้ท่านอาจารย์ ช่วยพิจารณาข้อนี้.

(ตอบ) กฎเกณฑ์อย่างที่ว่านั้น กล่าวไว้สำหรับเป็นหลักทางวัตถุธรรม เหมือนอย่างเรื่องไฟฟ้าที่ไม่เห็นตัวเห็นตนนี้ ก็ต้องจัดเป็นวัตถุธรรม. ความเร็วสูง มีเนื้อหนัสน้อย ความเร็วต่ำมีเนื้อหนักมาก; แต่ทางจิตใจนี้ ถ้าจะให้เข้ากันกับหลักก่อนนี้ ก็ต้องเรียกว่าหาช่องอธิบาย.

เรื่อง อาศรมดี บัญญัติขึ้นโดยข้อเท็จจริงตามธรรมชาติ ที่เกี่ยวกับ มนุษย์เรา; ฉะนั้น จึงเห็นว่า ควรจะยอมรับกันว่า **วัยเด็ก** นี้เป็นสังคมอันหนึ่ง สังคมเด็ก ควรจะ **เตรียมตัว** ให้ดีที่สุด สำหรับ **เป็นเด็กที่ดี** อย่าชิงสุกก่อนห่ามเหมือนเด็กสมัยนี้. ตั้งแต่เกิดมาจนถึงความเป็นหนุ่มสาว เขาเรียกว่า **อาศรมพรหมจารี**.

พอมาถึง **อาศรมกฤหสตี** คือครองเรือน เป็นบิณฑามารดา ก็ **เป็นโสดที่สุด** อย่าเป็นบิณฑามารดาเสีย เทียบบินลอยไปลอยมา ทั้งลูกไว้ตามบุญตามกรรมเหมือน สมัยนี้ซิ.

ที่นี่ พอถึงวัยที่มันผ่านไปพอสมควรแล้ว เป็นพ่อบ้านแม่เรือนสูงสุดแล้ว จะเป็นวัยที่ควรพักผ่อนบ้าง เพราะธรรมชาติมันเรียกร้อง. คนอายุ ๕๐ - ๖๐ ปีนี้ ธรรมชาติมันเริ่มเรียกร้อง ให้เกิดการพักผ่อนแก่สังขารนี้ มันก็ควรจะมีการพักผ่อน ที่เรียกว่า **อาศรมวนปรสตี** หรือว่าเปลี่ยนเรื่องไปหาเรื่องที่มันดีกว่า ซึ่งมีไว้คู่กัน; ออก ไปหาความสงบ ก็ทำให้มันจริง.

พอเสร็จแล้วก็ไม่ให้เสียชาติเกิด ก็ทำตัวให้เป็นแสงสว่าง เป็นผู้แจกของ ส่องทะเกียงบ้าง ก่อนแต่จะแตกดับไป เรียกว่า **อาศรมสันยาสี**.

นี่เขาจัดไว้ดีแล้ว เป็นทางลัดที่สุดแล้ว เป็นวิธีที่ทำให้เร็วที่สุดแล้ว จึงได้แบ่งมันออกเป็น ๔; อย่าให้มันปนกันยุ่ง จนไม่รู้ว่าทำอะไรเมื่อไร. ฉะนั้น ถ้าทุกคนจัดชีวิตของตนให้ถูกต้องตามหลักของอาศรม ๔ ก็คงจะทันเป็นแน่นอน ในชั่วอายุคนเรา; เขาละสมมติว่า ๘๐ ปี ๑๐๐ ปี เป็นอย่างมาก นี่จะทันเป็นแน่นอน ผ่านไปได้ทั้ง ๔ อาศรม ก็เรียกว่าเป็นการลัดสั้นที่สุดแล้ว โดยการบัญญัติหลักอันนี้ไว้. ถ้าไม่ถือตามหลักอันนี้นั้นแหละมันจะไอ้เอ้อ อ้ออ้อ แกว่งไปแกว่งมา ไม่พบกันกับความสำเร็จ ก่อนแต่ที่ว้างกายนี้มันจะแตกดับ.

ถ้าพูดถึงความเร็วสูงความเร็วต่ำ ผมว่านี่แหละมันเป็นการลัดที่พอดีแล้ว ไม่สูง ไม่ต่ำ ไม่เร็วไม่ช้า; แต่พอดีที่สุดแล้ว เรียกว่าทันในวิพัสสนา. เมื่อมองเอาประโยชน์อันนี้แล้ว ก็มองเห็นว่ามันเป็นทางลัดที่ดีแล้ว ทันแก่เวลาแล้ว. อย่าคิดอะไรให้มากไปกว่า **เป็นพรหมจรรย์ที่ดีที่สุด** ตลอดด้วยพรหมจรรย์, แล้ว **เป็นพ่อบ้านแม่เรือนที่ดีที่สุด**. อย่าเป็นอย่างพ่อบ้านแม่เรือนโดยมากสมัยใหม่นี้ ซึ่งก้าวก่ายที่สุด ที่จะให้ผู้หญิงไปชิงทำหน้าที่ของผู้ชาย เสมอเหมือนผู้ชายนี้ ลูกจะกลายเป็นลิงไปหมด ไม่มีใครที่จะเลี้ยงดูดูแลลูกให้มันก็อย่างมนุษย์ เพราะพ่อแม่มันไปชิงกันทำงาน นอกหล่นนอกทางนี้.

เรื่องความผิดพลาดของมนุษย์นี้ ใครจะตำหนิ ผมก็ยอมรับ ก็ผมกำหนดว่า สิทธิมนุษยชนที่เรียกร้องกัน ให้เหมือนกันระหว่างสตรีกับบุรุษนี้บ้า. ที่พูดนี้ก็คงจะได้ยินไปไกล: ใครจะตำหนิได้. นี่เป็นทางลัด เป็นเรื่องห้ามล้อ เป็นเรื่องกด เป็นเรื่องทำให้มนุษย์นี้ไม่ก้าวหน้าไป. ผู้ชายควรทำหน้าที่อย่างผู้ชาย ผู้หญิงทำหน้าที่อย่างผู้หญิง ให้สมบูรณ์ที่สุด แล้วมนุษย์ก็มีพืชพันธุ์ที่ต่อไปในอนาคต; เมื่อพืชพันธุ์ดีแล้วจะงอกงามเร็ว แล้วก็สามารถจะบรรลุความสูงสุดของพระธรรมได้ทันแก่เวลาเป็นแน่นอน.

(ถาม) มีปัญหาที่เกี่ยวเนื่องกับปัญหานี้ คือผมถามถึงทางลัด หมายถึงทางที่สะดวกออกจากเรือน คือเป็นหนทางอีกทางหนึ่ง ซึ่งไม่จำเป็นจะต้องผ่าน.

(ตอบ) เข้าใจแล้ว คือว่าไม่จำเป็นจะผ่านไปตามลำดับใน ๔ ชั้นนั้น จะมีทางลัด.

อย่างว่า มีเด็กคนหนึ่ง ก้าวหน้าถึงขนาดเป็นพระอรหันต์ ทั้งแต่อายุไม่ถึง ๑๕ ขวบ; นี่เป็นเรื่องกล่าวไว้ในพระคัมภีร์ ไม่ใช่ผมเคยเห็น มีทั้งหลายองค์ พระอรหันต์อายุ ๑๕ ปี นั้นก็ต้องถือเป็นข้อยกเว้นพิเศษ อย่าเอามาถือเป็นมาตรฐานเลย.

นี่ถ้าจะเอากันให้เร็วกว่า ก็ต้องเรียกว่าเป็นกรณีพิเศษตามสมควร. ถ้าว่าคนหนึ่งคนหนึ่งเขาเห็นว่า การทำไปตามนั้นตามที่เขากำหนดนั้น มันไม่มีสาระอะไรนัก มันไม่พิเศษอะไรนัก; เขาอยากจะให้มันดีเร็วๆ เขาจึงทะลัดออกมาบำเพ็ญตัวเป็นผู้ก้าวหน้าในทางธรรม ในอันที่ผ่าน้วยพรหมจารี วยคฤหัสถ์มาโดยเร็ว ก็ทำได้แต่ก็น้อยมาก. เราเห็นพระอรหันต์ที่ไม่ผ่านการครองเรือนน้อยมาก จำนวนน้อยมาก แต่ว่าทำไมท่านจึงลัดมาได้. ดูตามประวัติของท่านก็มีเหตุปัจจัยหลายอย่างแวกล้อม; อย่างน้อยที่สุดต้องเป็นคนหวัติ. นี่ไม่ใช่คำหยาบอะไร คำธรรมคา นีว่าหวัติ มีมันสมองพิเศษ มีความเป็นอัจฉริยะอะไรบางอย่าง. เกิดได้ยินได้ฟังธรรมะเข้า มันสว่างไสวไปรุ่งไปเลย คนเหล่านี้ก็เป็นพระอรหันต์ได้ โดยไม่ผ่านการครองเรือน ก็เป็นข้อยกเว้นพิเศษ.

ถ้าเราอยากจะเข้าไปอยู่ในกลุ่มของบุคคลพิเศษก็พยายามศึกษาว่าคนเหล่านี้เขามาได้อย่างไร ผ่านมาได้อย่างไร; เราก็อุทิศ เรียกว่าอุทิศ ภาษาที่เขาเรียกว่าอุทิศ; อุทิศชีวิตนี้ไม่ไปยุ่งกับเรื่องเสียเวลาเปล่า อย่างเรื่องครองเรือนเป็นต้น แล้วพยายามเดินตามแบบนี้ให้จริงจังเถอะ ก็คงจะไปได้ เรียกว่าเป็นทางลัดที่สุดแล้ว.

นี่ผมก็ยังอยากจะรับบ้าง เพราะชอบรับกันทุกคน ว่าผมก็ยังผ่านมา ผ่านอาศรมทั้ง ๔ มา; แม้ว่าไม่ได้ไปผ่านอาศรมกฤหัสถ์ด้วยการไปมีลูกมีเมียโดยตรง แต่ก็ผ่านมาโดยจิตใจ เป็นการผ่านโดยจิตใจ. เราก็รู้เรื่องนั้น หรือว่าเอื้อมระอาเรื่องนั้นได้

เท่ากับผู้ที่เคยผ่านมาโดยตรงเหมือนกัน ; จะเรียกว่าไม่ผ่านก็ได้มันผ่านมาอย่างสายฟ้าแลบ ผ่านมาโดยทางจิตใจ.

ถ้าเมื่อเป็นเด็ก ๆ มีบุญมีกุศล เกิดในตระกูลที่ดี อบรมดี ฉลาดเร็ว แล้วเร็วจนสามารถผ่านชีวิตครองเรือนไปได้, แล้วไปอยู่ในแบบวนปรสดี กันกว่าทางจิตใจในที่เงียบสงบ มันก็เร็วกว่า; ฉะนั้น จะเหลือเวลาสำหรับออกมาเป็นสันยาสี เทียวแจกของสองตะเกียงได้มากมายหลายสิบปีทีเดียว เป็นชีวิตที่อุดมคติสูงสุด ขอให้สนใจกันบ้าง.

ถูกแล้วมีวิธัสล แต่ก็ไม่ใช่อะไรอย่างอื่นไปได้ นอกจากอย่างนี้ คุณสงสัยอะไรถามอีกก็ได้ เกี่ยวกับข้อนี้.

(ถาม) หมกสงสัยแล้วครับท่านอาจารย์ มีอีกข้อหนึ่งที่ท่านอาจารย์ว่า “ทางใหญ่อย่าเพ้อจว” นั้น ก็ท่านว่ามนุษยชาติกำลังจวไปในทางใหญ่คือวัตถุนิยมอย่างสุดเหวี่ยง. ผมมีความคิดว่าที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะว่ามนุษย์อยู่ในสังคม แล้วก็มันมีกฎความจริงข้อหนึ่งที่ว่า มนุษย์ทุกคนถูกสังคม socialize คือประเคนแรก เขาถูกบังคับให้จำยอม, อีกประเด็นหนึ่ง คือตัวเขาเองนั้นสมยอมกับสภาพที่สังคมกำลังทำอยู่ เช่นว่าการหาเกียรติยศ หาเงินทอง หาชื่อเสียงนั้น. ผมคิดว่า ถ้าเขาไม่มีความรู้ที่ถูกต้อง เขาคงไม่กล้าพอที่จะปฏิเสธ เพราะว่าใครๆ ในโลกนี้เขาก็ทำกันทั้งนั้น; ถ้าเราไม่ทำแล้วก็โง่ หรืออะไรทำนองนั้น ผมมีความคิดเห็นเช่นนั้น คือถูกสังคมผลักดัน.

(ตอบ) นี่ก็ปัญหาจริง ปัญหาที่มีอยู่จริงเฉพาะหน้า จริงสำหรับคนหนุ่มสมัยนี้; แต่ขอให้มองดูให้เห็นว่า จะจำยอมหรือสมยอม มันไม่ใช่ข้อแก้ตัวทั้งนั้น. บอกให้ว่า “ระวิงทางที่เขาไปกันมาก ๆ นั้นแหละ มันไม่ได้หมายความว่าจะไปสู่ความรอดของมนุษย์”. เมื่อเราต้องการจะไปสู่ความรอด เราก็ระวิง เราก็ต้องใช้สติปัญญาอะไรต่อสู้; อย่างน้อยก็ถึงตัวเราเองออกมาคนหนึ่งก็ได้. นี่ก็เราเข้มแข็งพอ ถ้าเราไปอยู่ในท่ามกลางสังคม แล้วถูกสังคมทิ้งไปนี้ ถ้าไปเป็นลูกในทางผิด ก็ถูกน้อยเกินไป ก็เรียกว่าเราไม่แข็งแรง ไม่เข้มแข็ง ไม่เป็นตัวเอง ไม่อะไรทำนองนั้น.

เกี่ยวนี้ ประชาธิปไตย ทำไมไม่รู้จักใช้ประโยชน์ของประชาธิปไตย, ทำไมเราจะต้องไปยอมให้เขาพาเราไป. เราก็มีสิทธิที่จะมาคนเดียวได้ หรือถึงคนอื่นมาก็ได้; ก็พยายามต่อสู้ พยายามพิสูจน์ ด้วยการว่า “ฉันไม่ยอมเดินทางใหญ่กับแกแล้ว มันเป็นอย่างนั้นๆ ควรจะทำงานมากกว่า”. ถ้าไม่อย่างนั้นแล้ว มันก็จะเป็นการช่วยกันสร้างทางให้มันใหญ่ขึ้นไปอีก มันก็ไปจบลงด้วยวัตถุนิยม ที่ทำลายมนุษย์หลากหลายไปหมด.

ขอให้อีกว่า เป็นเพียงคำแนะนำเท่านั้น “ทางใหญ่อย่าทิ้งจอร์” เขาแนะนำเท่านั้น คุณจะเอาก็ได้ ไม่เอาก็ได้; ส่วนจะเอาได้ หรือเอาไม่ได้สำหรับคนทั้งหลาย มันก็เป็นปัญหาอื่นอีกต่างหาก. แต่ที่ขอแนะ ขอเสนอ ขอพิสูจน์ในทางว่า นี่เรากำลังเดินไปสู่เหว แล้วคนที่หลังบางคนก็ยังอยากจะเดินไปตามรอยนั้นอีก คอยดูให้ดี.

ถ้าจะทำประโยชน์ เพื่อมนุษยชาติกันจริงๆ แล้ว น่าจะเป็นการต่อสู้ในส่วนนี้แหละมากกว่า; ถ้าสมมติว่าจะเป็นพระโพธิสัตว์หรือเป็นอะไรมาช่วยโลก แล้วมันก็ต้องทำข้อนี้แหละ จึงจะสมกับชื่อว่าเป็นผู้ช่วยโลก คือให้โลกรอดจากเหวแห่งวัตถุนิยม.

ทางใหญ่ นั้นเขาหมายถึงการรวมกัน เรียกเต็มที่ว่า ความสุขอันโลกาภิโยคที่ชอบกันมาก; เพราะว่าสัตว์ทั้งหลายมันตั้งอยู่ในกามาวจรภูมิ นี่ถ้าเราจะเกิดขึ้นมาที่หลัง เราก็ให้คิดว่า ที่มันเดินกันไปจนทางเดินโล่งใหญ่นั้น มันต้องไปสู่อะไรอันหนึ่งที่นิยมกันมากๆ เท่านั้น ไม่ใช่ของจริงเสมอไป; คำพูดคำนี้มีความมุ่งหมายอย่างนี้.

หมดเวลาแล้ว พ่อที่ บัดโรงเรียน